

Az ingyenstrand a Vénusz-domb felől

Fotó: Nagy András (1934)

A bajaiak és a víz

Az útikönyvek, turistakalauzok Baját általában *vízi* városként emlegetik. Ez az állandósult jelző egyrészt földrajzi fekvést jelöl, másrészt kínálatot az ide látogatónak: lehetőséget víz közeli kellemes időtöltésre, csónakázásra, esetleg romantikus táborozásra. Annak azonban, aki itt született, itt nőtt fel, bárhova kerüljön is később, sokkal, de sokkal többet jelent az így megidézett környezet. Jelenti a szabadvízi úszkálás gyermekkorban megtapasztalt örömet, az evezőlapáttal való első próbálkozásokat, az itt pecálásnak mondott horgászás izgalmait, a Sugovica-part és a dunai zátonyok simogató homokjának érintését, az ártéri erdők sejtelmes csöndjét.

A bajaiak számára a víz élethossziglan tartó kedvtelések, szokások, szenvedélyek kialakítója, életmódot formáló tényező. Van, aki csak ki-kijár a folyóhoz élvezni a napsütést, a felüdülést hozó megmártózást a vízben, egy-egy testet-lelket nyugtató kiruccanást a Móríchoz vagy a Koppány-szigethez, mások újra és újra pecabotjukat bámulva kapásra, vacsorára való friss halra várnak, s akadnak, akik fényképezőgéppükkel, festőszerszámaikkal cserkészik az ártéri tájat témát keresve. És vannak, akikben sportszenvédélyt ébreszt a víz. Ők azok, akik nap mint nap erejüket nem kímélve, minden idegszálukkal a teljesítményre összpontosítva ússzák a kiszabott

hosszakat, hajtják karcsú versenyhajóikat, vagy cikáznak előttünk villámgyors motorcsónakjaikkal. Sikereiket azután, érdemtelenül ugyan, a magunkénak érezzük, mert hiszen őket is a mi közegünk, a víz nevelte fel.

Életünk része, úgy is mondhatnám, életemünk a mellettünk hömpölygő folyó és kistestvére, a Sugovica. Néha persze félünk tőlük, olykor viaskodunk is velük, mint azokban a szomorú napokban ötven évvel ezelőtt, s azóta már többször is, legutóbb éppen ezen a tavaszon, de nélkülük nem ilyen lenne a bajai élet, és bizonyára mi is mások lennénk.

Bálint László

Víziélet Baján az 1930-as években

Az Ács-strand

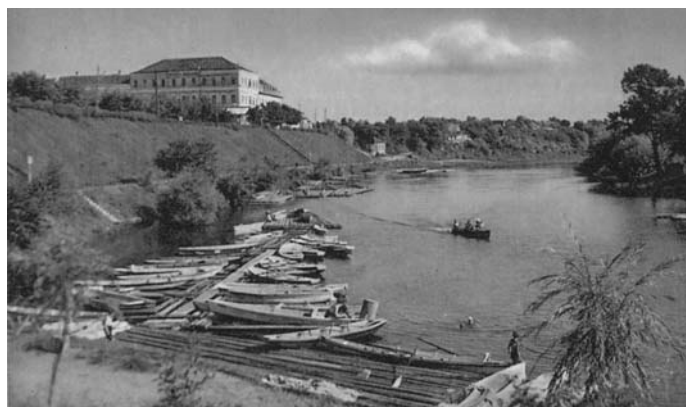
„Ács bácsi... a gázgyáron túl felépítette az első igazi bajai strandot. (...) A pénztár falazott épületben volt, nyáron az Ács család is itt lakott, és ugyancsak itt rendezte be a büfét meg a fürdőruha- és lepedőraktárt. E ház mellett, nem messze egy elég nagy, teljesen fából ácsolt szaletli is állt, Faoszlopos, cseréppel fedett nyeregetős, minden oldalról nyitott, szellős építmény volt. A büféből kihozott vagy felszolgált fogyasztanivalókat itt lehetett megenni, meginni, s hogy ezt a vendégek minél biztonságosabban tehesék, no meg az elszámolás is zavartalan legyen, ide csak a büfé felőli oldalon lehetett bejutni, mert az oszlopok között mellvéd vette körül az egészet. Berendezése egyszerű iksz-lábú faasztalokból és hosszú padokból állt. A pénztár- és lakóépület belső homlokzatának vonalában jobbról és balról még egy-egy faépületet építettek, kéttucatnyi kabinnal. Ezek abban különböztek a többitől, hogy teljesen tetőig nyúló takaró, zárható..., a többi kabinnak csak mellig érő, riglivel zárható ajtaja volt.” (Major Máté: Egy gyerekkor és egy kisváros emléke)

„Különösen népes a csatornának az a szakasza, amely a Türr István átvágás környékére esik. Ez az ingyenes strand a városnak legnépszerűbb, és legsűrűbben látogatott fürdője, innen kezdve a Kamarásduna mindkét oldala fasorokkal szegélyezett, szépen rendezett füves és homokos part, tele-tele fürdőzőkkel.” (Nagy András: Körséta a városban, 1934)

A csónaktulajdonosok a Vénusz-dombot szerették látogatni

A Madarász-féle csónakkikötő

A 2006. áprilisi dunai árvíz

A Duna bajor és osztrák vízgyűjtőin még március utolsó harmadában is jelentős hómennyiség volt. Ekkor a területen lehullott átlagosan is nagy csapadék egybeesett a felgyülemlett hó olvadásával. Ennek hatására jelentős árhullám indult el a Felső-Dunán, először német, majd osztrák területeket veszélyeztetve.

A Tisza ukrán és román vízgyűjtőin hasonlóak voltak az időjárási körülmények, ezért az a ritka helyzet fordult elő, hogy a Duna és a Tisza árvize egybeesett. A Tisza mentén a legsúlyosabb helyzet a folyó középső és alsó szakaszán alakult ki. A Hármas-Körösön és az alatta húzódó Tisza szakaszon minden korábbit meghaladó árvízszintek alakultak ki. Itt az eredményes védekezés ellenére kitelepítéseket és egyéb rendkívüli megelőző intézkedéseket kellett foganatosítani. A pusztító árvíz Szerbia-Montenegró, Románia és Bulgária területén okozta a legnagyobb károkat.

A vízügyi szervezetek a jelenlegi létszámhelyzet miatt csak a kölcsönös segítségnyújtás mellett tudják ellátni a jelentősebb árvízvédekezési feladatokat.

A Duna árvize március utolsó napjaiban érte el Magyarország területét. A bajai székhelyű Alsó-Duna-völgyi Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság árvízvédelmi tevékenysége március 30-án kezdődött, amikor a 14 fős védelmi osztagát a magyarországi felső-Dunára vezényelték III. fokú védekezési feladatok ellátására.

A védelmi osztag április 7-én tért vissza Bajára és bekapcsolódott az itt folyó védekezési feladatok ellátásába.

A Duna vízállása a magyarországi vízmércéken megközelítette, illetve néhányan meg is haladta az eddig észlelt legnagyobb árvíz szintjét. A teljes magyar Duna-szakaszon III. fokú készültségben, de az Esztergom–Tass közötti szakaszon veszélyhelyzet kihirdetése mellett folyt az árvízvédekezés.

A bajai vízügyi igazgatóság Solt–déli országhatár között húzódó bal parti árvízvédelmi fővédvonalán március 31-én rendelték el az I. fokú árvízvédelmi készültséget. A készültséget április 4-én III. fokúra emelték és azt 11-éig tartották fenn. Az I. fokra mérsékelt árvízvédelmi készültség április 23-án szűnt meg.

Solt és Dunapataj között a fővédvonal nem kapott vizet, mert az érintett solti, hertai és dunapataji önkormányzat a vízügyi igazgatóság szakmai irányítása mellett eredményesen védekezett az itt kiépített

nyárigáton, kármentesítve az értékes mezőgazdasági és egyéb területeket.

A levonuló árvíz a bajai vízmércén az eddig észlelt harmadik legnagyobb árvízszinttel, 952 cm-rel tetőzött április 8-án. Eddig csak az 1956. évi jeges és az 1965. évi nagy dunai árvíz során regisztráltak ennél magasabb vízállást, amikor 1037 cm-t, illetve 976 cm-t észleltek. Az 1956. és 1965. évi árvíz után a fővédvonalat megerősítették, kiépítettsége jelenleg megegyezik a jeges árvíz szintjével, az előírt biztonságot is figyelembe véve. A nagyfokú árvízterhelés miatt a megfelelő kiépítettség ellenére a töltés mentén változó nagyságú buzgárok, csurgások, szivárgások, fakadóvízes területek és egyéb árvízi jelenségek keletkeztek, a Deák Ferenc zsilipnél pedig egy új, ideiglenes elzárást kellett készíteni. A hullámtéri üdülő és egyéb területek zöme víz alá került. A III. fokú készültség időszakában a vízügyi igazgatóság teljes műszaki és gazdasági állományán kívül az ide vezényelt egyéb szervezetek létszáma is részt vett a védekezésben.

A Bajától északra lévő üdülőterületek főleg hullámtéren húzódnak, ezért az itteni épületek a levonuló árvíz nagyságától függően legtöbbször víz alá kerülnek. A Baja és Dunafalva között kiépített malomrájai, kondorosi és bátai nyárigátak magasságát meghaladta az árvíz, ezért az általuk védett üdülő- és egyéb területek víz alá kerültek.

A bajai önkormányzat jelentős védekezési tevékenységet folytatott a város belterületi fővédvonalán, a Nagypandúr-szigeti nyárigáton és a Petőfi-szigeten. A vízügyi igazgatóság a segítségnyújtás keretében rendszeresen tájékoztatta az érdekelteket a vízállásváltozásokról és az előrejelzésekről, képviselői részt vettek a helyi védelmi bizottsági üléseken, ahol javaslatokkal segítették a védekezési tevékenységet.

A Nagypandúr-szigeti nyárigát kiépítési szintjét a levonuló árvíz magassága meghaladta, ezért az általa védett üdülő- és egyéb területek zöme víz alá került.

A vízügyi igazgatóság a Nagypandúr-szigeten lévő telephelyét saját védekezés keretében ideiglenes körtöltéssel bevédte.

A bajai önkormányzat nagy erőket mozgósított a Petőfi-sziget védelmére, amelynek során ideiglenes körtöltés kialakításával a legfontosabb létesítményeket megvédték az elöntéstől. A Halászpárt vendéglátó egységeinek védelmére homokzsákokból ideiglenes töltést építettek.

A gemenci erdőben jelentős árvízkarok keletkeztek. A tetőzés időszakában a baja-bátaszéki közutat részlegesen lezárták a vadon élő állatok és a járművek védelme érdekében.

A bajai vízügyi igazgatóság műszaki gárdája nem pihenhetett ki teljesen a III. fokú készültség fáradalmait, április 14-én ugyanis már indulni kellett a tiszai segítségnyújtásra. Ebben a váltásokat és a cseréket is figyelembe véve a bajai vízügyi igazgatóság 250 fős állományából összesen több mint 100 fő vett részt.

Az áprilisi árvíz levonulása után május 2-6. és június 6-12. között két kisebb árhullám borzolta a parti tulajdonosok kedélyét, amelyek május 4-én 745, illetve június 9-én 796 cm-es vízállással tetőztek Baján. Ezek az árhullámok az I. fokú készültségnek megfelelő figyelőszolgálat mellett, a fővédvonalra viszonylag kisebb terhelést okozva vonultak le. A Nagypandúr-szigeti nyárigát menti, valamint a hullámtéri alacsonyabb szintű területek és épületek azonban ismételtén víz alá kerültek.

A Duna mentén jelenleg a helyreállítási és a visszapótlási munkák folynak. Ezek a következők:

- A fővédvonalban keletkezett károk feltárása és helyreállítása.
- A megrongálódott folyószabályozási művek helyreállítása.
- Az ideiglenes védművek elbontása, illetve szükség szerinti véglegesítése.
- Az önkormányzati és társulati tulajdonban lévő nyárigátak helyreállítása, védképességének felülvizsgálata.
- A védekezésnél felhasznált anyagok és eszközök (homokzsák, fáklya, fólia, munkaruha, stb.) visszapótlása.
- A töltésre rakódott nagy mennyiségű uszadék eltávolítása.

A helyreállítás befejezése után a védekező szervezeteknek a védekezés során szerzett tapasztalatok alapján alaposan meg kell vizsgálniuk az árvíz okait és következményeit, a bekövetkezett időjárási, vízjárás és egyéb változásokat, az árvízvédelmi művek műszaki állapotát és védképességét. A felülvizsgálat alapján javaslatot kell adni azokra a fejlesztési és egyéb feladatokra, amelyekkel az árvízvédelmi biztonság fokozható, illetve az árvíz okozta károk csökkenthetők.

Vörös Béla
*árvízvédelmi és folyámszabályozási
 osztályvezető*

Javulóban a Duna vízminősége

A Duna magyarországi alsó szakaszán a hatvanas évek közepétől váltak rendszeressé a vízkémiai elemzések, amelyek a hetvenes évektől biológiai és radiológiai vizsgálatokkal egészültek ki. Érdeemes kiemelni, hogy a folyamatos teljes hosszát figyelembe véve a bajai mederszakasról rendelkezünk – a heti gyakoriságú vízmintavételek eredményeként – az egyik legnagyobb vízminőségi adatbázissal, azaz a legsűrűbb adatsorokkal.

Egy-egy felszíni vízmintából általában 30-40 féle fizikai, kémiai, biológiai, mikrobiológiai és radiológiai vizsgálatot szoktak elvégezni, amelyek gyakorisága az egyes komponensek tekintetében természetesen változó. A következőkben négy kiválasztott mutató ötvenként átlagolt értékei alapján mutatjuk be a Duna vízminőségének hosszú távú (1975-2004) változásait. Az eredmények kiértékelését a koncentráció és vízhozamok összeszorozásával nyert egyszerű anyagáramra alapoztuk, de csak a tavasztól őszi tartó vegetációs időszakokra vonatkozóan. Azért emeltük ki ezeket a hónapokat az egész évi adatsorból, mert a vízben lebegő algák tömeges elszaporodásukkal, intenzív anyagcseréjükkel (fotoszintézis!) ekkor befolyásolják legnagyobb mértékben a Duna vízminőségét.

A Duna vize lényegében egy híg növényi tápoldat, amely egész esztendőben elegendő ammónium-, nitrát- és foszfát-iont tartalmaz. Ezeket a tápanyagokat az algák mindig a fényviszonyok függvényében hasznosítják. Közülük a nitrát-ion átlagértéke lényegében nem változott a harminc év alatt. Ezzel szemben a biológiailag bontható szerves szennyező anyagokat is jól indikáló ammónium-ion (NH_4^+ , 1. grafikon) továbbá az ortofoszfát-ion (PO_4^{3-} , 2. grafikon) anyagárama 1990-1994 között nagyjából felére, majd ezt követően még tovább csökkent.

A Dunában lebegő algák tömegével (biomasszájával) arányos a belőlük kivonható zöld festékanyag, az a-klorofill koncentrációja.

Az a-klorofill három évtizedes adatsora (3. grafikon) azt jelzi, hogy az algák száma – a fajok nagyjából ugyanazok maradtak – 1995-től lett lényegesen kisebb az előző időszakokhoz viszonyítva. Arról azonban ne feledkezzünk meg, hogy számukra a tápanyagkínálat továbbra is kielégítő a Dunában!

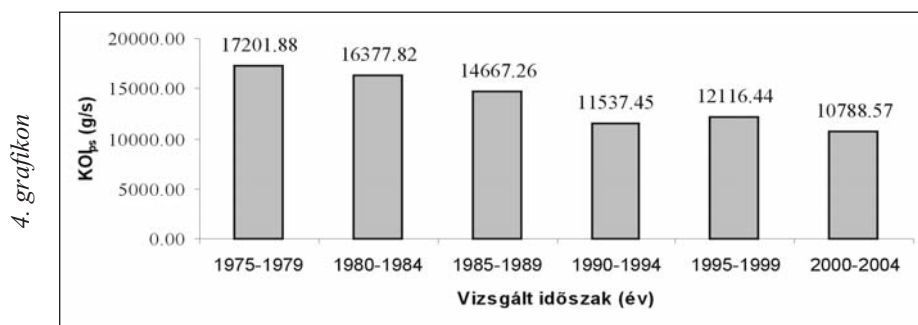
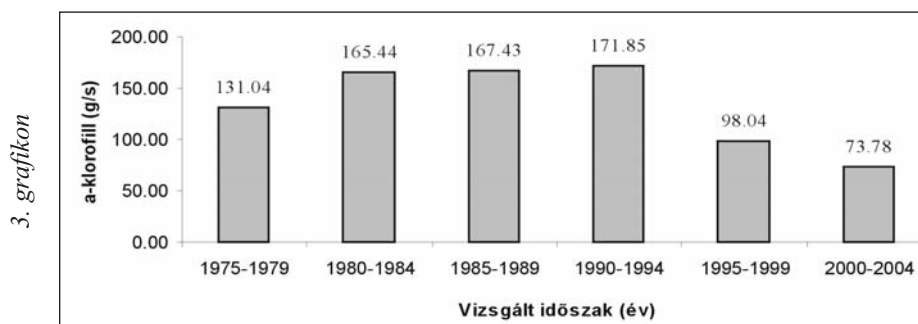
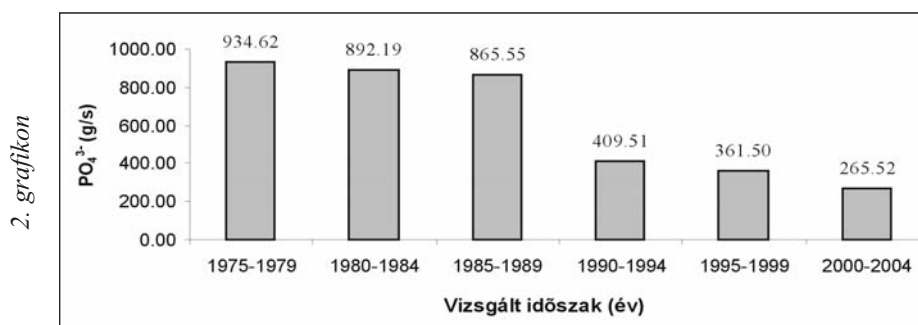
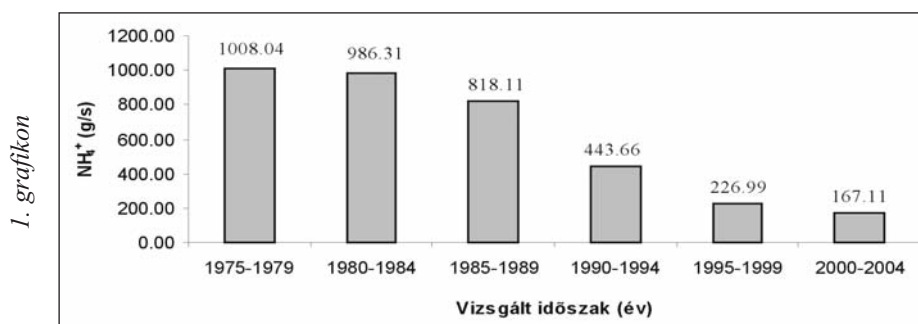
Az 4. grafikon a Duna szerves anyagokkal való szennyezettségére utal. Az oxigénfogyasztás vagy más néven kémiai oxigénigény (KOI_{ps}) mérőszámai alapján kapott

anyagáramok kedvező változásokat mutatnak. A rendelkezésre álló adatok áttekintéséből kitűnik, hogy a szerves szennyezőanyagok mennyisége már a nyolcvanas évek második felében csökkenni kezdett. A folyamat a kilencvenes években folytatódott, és lényegében az elmúlt másfél évtizedben ugyanazon a szinten stagnál. Ez az az időszak, amikor már működésbe lépett a bécsi szennyvíztisztító telep, Budapesten pedig gyárak, üzemek álltak le a társadalmi változások eredményeként. Többek között ezzel is magyarázható ez a pozitív tendencia.

A kiválasztott adatsorok összehasonlító elemzéséből tehát azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az utóbbi másfél évtizedben javulóban van a Duna vízminősége. De inni azért még nem lehet belőle!

Schmidt Antal és Kulcsár Zsuzsa

Az 1964 óta folyamatosan működő bajai vízminőségvizsgáló (1990-től környezetvédelmi) laboratórium széles körű, önálló vizsgálati tevékenysége – kormányhatározat eredményeként – ez év végével megszűnik. Csak a radiológiai mérések és ellenőrzések maradnak Baján.

A szuloki öreg tölgyek – és amiről ezek az óriásfák még beszélni tudnak

A szigorú kritikusok írásom címéért bizonyára megrónak, hiszen a fák nem hallanak, nem látnak, nincs szájuk, így beszélni sem tudnak. Azonban az idős fákkal kapcsolatos szemléletmódunkban olykor rájuk ruházzuk ezt a sajátos emberi képességet. Jó példáját olvashatjuk ennek a felfogásnak Balogh András Magyarország nevezetes fájáról írt kitűnő rajzos könyvében, amelyben a szerző a következőképpen nyilatkozik: „Az a bizonyos ha ez a fa beszélni tudna kifejezés, amit gyakran hallunk öreg fák alatt álló turistáktól, kulturális igény kifejezője; annak az igénynek a megnyilatkozása, hogy egy fa alakjában valaki igyekszik megkeresni a múltját, s tekintve, hogy nagy távlatokról van szó, nem csak a fa múltját, de saját hazájának és nemzetének történelmi múltját is.” Valóban, ha vallatjuk őket sok mindent elárulnak, ami már a feledés homályába veszett.

Az öreg fákkal kapcsolatos gondolataim leírására Schmidt Antal és dr. Nebojszki László: *Famatuzsálemek környezetünkben* (Bajai Honpolgár, 2006. február) című írása ösztönzött, ugyanis a szerzők említést tettek az Alsó-Dunaártér legnagyobb tölgyeiről. A Címerfok mellett álló szokatlan méretű öreg fák régi ismerőseim, az ártér elég félreeső zugában állnak. Írásom célja felhívni rájuk a figyelmet.

A lelőhelyükkel kapcsolatban érdemes némi pontosítást tenni. Először Balogh András fent említett könyvében (1968-as kiadás) a 98. oldalon tesz említést e két védett fáról, tévesen a rezéti erdőt jelöli meg lelőhelyként. Hibásnak tartom az olyan későbbi közléseket is, mint Gemenc (Gemenci erdő), ugyanis Gemenc a szóban forgó tölgyektől meglehetősen távol, fent a Sió torkolatánál található. Az említett tölgyek valójában Bata község határának legészakibb csücskén, a Szulok néven ismert területen állnak. Ez a hely Baja és Bata közt félúton a Sárosparhoz van közel, lelőhelyük pár lépésre a megyehatártól, már Tolna megye területén fekszik. Könnyen megtalálhatók, ha a Duna-védgáton dél felé haladunk, a pörbolyi gátörháztól 2 km-re, ott, ahol a védgát éles kanyarral nyugati irányba fordul, a töltéstől mintegy 50 m-re állnak. Messziről feltűnik a két faóriás egy nyárfáültetvény szélén. A nagyobbik fa 1992-ben mért törzskerülete 630 cm (Bartha Dénes), a 9 évvel később mért törzskerület 691 cm (Pósfai György). A

*A páros északi tagjának törzse
1976 nyarán*

másik, a felvételen szereplő fa törzskerülete mintegy 15 cm-el kisebb.

A fák lelőhelye közelében cseperedtem fel, amit róluk és a környezetükről tudok, az alábbiakban kívánom közreadni.

Erdész szemmel megállapítható, hogy ezek a fák fiatal korukban és életük jelentős részében szabad állásban nőttek. A szokatlanul vastag törzsméret is ezt a feltételezést támasztja alá, ugyanis az ilyen 600-as törzskörméretű idős tölgyek többnyire lelelkön, főúri parkokban, temetőkből fordulnak elő. Az erőteljes törzsgyarapodást egyrészt a szabad állásban kifejlődött terebélyes korona segíti elő, másrészt az a körülmény, hogy az állománytól elkülönülten, izoláltan álló fákat a lombrágó rovarok hernyói alig károsítják, így a lombkárosítás következtében fellépő növedévesztés náluk nem jelentős. Később kialakult ugyan a szóban forgó fák körül egy zárt faállomány, de ez a már uralkodó helyzetű tölgyek életműködését jelentősen nem befolyásolta.

A fák korát illetően nincs megbízható adatunk. Koruk ugyan még nem matuzsálemi, de méreteik tekintetében a hazai tölgyek közt élmezőnyben vannak. A múlt század 30-as éveiben az erdészek 100-150 évesre becsülték őket. Az erdőt látogató környékbeli lakosok Mária Terézia tölgyeként emlegették e fákat. Eredetüket tekintve szájhagyomány nem maradt fenn, azt, hogy a Mária Terézia név miként ragadt rájuk, csak találgatni lehet. Az elnevezés a királynő iránti tiszteletre utalhat, ő volt az első uralkodó a magyar trónon, aki emberi érzéssel fordult az akkor még jobbagyosorban sýnlődő magyar paraszt felé. Egyébként az erdő rész, ahol a fák állnak, a Mária Teréziáról elnevezett egykori köz-

alapítvány területén található. Nagy a valószínűsége annak, hogy elnevezésük ezzel a körülménnyel van kapcsolatban. Ha Mária Terézia uralkodása alatt (1740-1780) már léteztek, akkor a koruk 250 év körül van. Növekedésük és méreteik alapján taksálva, ha az adott körülmények közt a reálisnak tekinthető 3,5 mm-es átlagos évgyűrűsével számolunk, a fák kora 250-300 évre tehető.

A kor mérlegelése kapcsán érdemes visszatekintenünk arra, hogy milyen is lehetett az a mintegy tíz emberöltőnyi időszak, amelyet ezek a faóriások megéltek.

A Duna árterületét képező, Tolnától Bátáig terjedő Sárköz – ahol a fák találhatóak – hazánk egyik sajátos tájegysége; holtágak, feltöltődő tómedrek, vízállások laposok és az árvízszintből bizonyos fokig kiemelkedő göröndök jellemzik. Természeti adottságokban gazdag táj, növénytakaróját erdők, rétek, sásos ingoványok teszik változatossá. A honfoglaló magyarok a Sárközt hamar birtokba vették. A széles ártér egésze a Sárköz népe által hasznosított terület volt. A fő megélhetési forrást a jószágartartás képezte, de a térség magasabb szintjein szántóföldi növénytermesztés is folyt. A vizeknek a mai ember számára elképzelhetetlen halgazdagsága nagyban hozzájárult a lakosság élelmezéséhez. (A vadászat a pórnép számára már akkor sem jelentett élelemszerzési lehetőséget.) A Sárköz egész területét keskenyebb vagy szélesebb székérutak hálózta be. Ez azért érdekes számunkra, mert a szuloki tölgyek lelőhelye egy a múltban viszonylag forgalmas közlekedési csomópont mellett található. Ugyanis itt haladt el egy észak-déli irányú útvonal, ami Nagyrezétet és az északabbra fekvő részeket kötötte össze a bátai révvel, és ezt itt keresztezte egy nagyjából kelet-nyugati útvonal, amely a bajai révet kötötte össze Bátával, illetve haladt tovább Dunaszekcső irányába. Az ártéren kialakult közlekedéssel kapcsolatban ismeretes, hogy a főbb útvonalak mentén őrházak, csőszházak tartották szemmel a forgalmat. (Erről a B.H. 2005. májusi számában írtam.) Bár nyoma nincs, de szinte biztosra vehető, hogy ezen a forgalmas helyen állt valamilyen őrház, ami azért is valószínű, mivel ez a keresztezési pont az egykori kalocsai érsekuraldom és a Mária Teréziáról elnevezett közalapítvány határánál van, ami egyben megyeha-

tár is. Az őrházakhoz gazdasági udvar is tartozott, ugyanis az akkori uradalmak az öröknek pénzbeli juttatást nem adtak, hanem lehetővé tették számukra az uradalom területén a gazdálkodást. A megélhetés fő forrása a szarvasmarhatartás volt. A legelőkn, az őrházak körül, a delelő marhák számára árnyékot adó fákat hagytak meg vagy telepítettek. Feltehető, hogy ezek a fák is ilyen körülmények közt nőttek fel és értek el jelentős kort. Gazdasági tevékenység nyomait őrzi a közeli Címer-fok (régén Zimmer-fok) is, amely kétségkívül emberi létesítmény.

A Duna szabályozása és a Sárköz vízrendezése során az ősi kép alaposan megváltozott. Az 1870-es 80-as években megépített védgát az eredeti árteret két részre osztotta, egyrészt a Duna és a védgát közötti hullámtérre, másrészt a védgáton kívüli ármentett területre. A folyamszabályozás után az ártér élete megváltozott. A védgátak közé szorított folyó magasabb árvizeinek tetőzési szintje lényegesen megemelkedett, így a szántóföldi művelés kiszorult a hullámtérről. (Hogy ilyenek voltak, arról a mostani hullámtéren belül található árvízvédelmi töltésmaradványok tanúskodnak.) A szóban forgó helyre különösen érvényes ez a feltételezés, mivel az árvízvédelmi töltés itt közel került a Dunához, az átlagosan

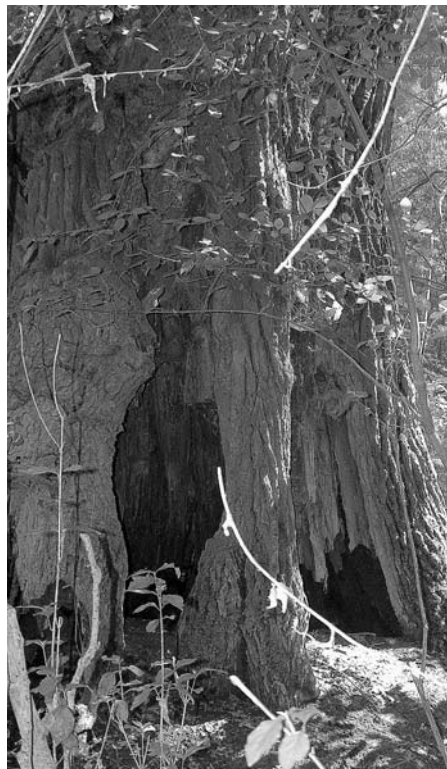
6-7 km szélességű jobb oldali hullámtér alig egy kilométeresre szűkül, emiatt árvíz esetén ezen a részen erős áramlás lép fel, csőszházat már fenntartani nem lehetett. Egy esetleges emberi szálláshely maradványait az árvizek maradék nélkül eltakarították, a tölgyek azonban maradtak. A sárközi lakosság, akiknek a zöme 1-2 holdas kisparaszt volt, által gyakorolt szalastakarmánybegyűjtés, nyári legelők használata, tűzifa, épületfa és szerszámfa, kenyérsütéshez rőzse stb. beszerzése a hullámtérről a vízrendezés után is tovább folytatódott. Ezeket a használati lehetőségeket szokásjog, szolgalmi jog, részes munka, ritkán pénzbeli térítés alapján gyakorolták az uradalom területén. A szóban forgó terület Alsópörbölly és Bata község életteréhez tartozott. Az erdőt a vadászati idény (VIII. 20 – IX. 30) kivételével szabadon látogathatták a környékbeli lakosok. A tölgyeket, mivel egy viszonylag forgalmas út mellett álltak, a helyi lakosság ismerte. Ez az állapot a II. világháborúig tartott. A XX. század közepe ezen a téren is jelentős változásokat hozott. Az erdőket 1945-ben államosították, majd az alsódunaártéri erdő a következő évben kormány-vadászterületté lépett elő. Ettől az időtől kezdve a bátai paraszt már nemkívánatos vendég volt az állami erdőgazdálkodás területén. Néhány év múlva termelő-

szövetkezetbe terelték a népet, így a környező lakosság életmódja gyökeresen megváltozott. A papírforma szerint össznépi tulajdonba került Duna menti erdőkből a helyi lakosság ki lett tiltva. (A bejárati utaknál ott díszelgett a tábla: Belépni tilos és életveszélyes.) A szuloki tölgyek életét ezek a változások ugyan nem zavarták, de ismertségük a védetté nyilvánításukig szűk körre korlátozódott. A régi ártéri szokásokat olvasván felvetődhet a kérdés, hogy a meglehetősen gyakori emberi jelenlét nyilván zavarta a vadállományt. Ez nem volt jelentős zavaró tényező mert az erdőt látogató ember nappal mozgott, a vad meg éjjel. Bizonyosságul hadd említsem meg, hogy olyan népes szarvasállomány, mint amilyen a 30-as évek közepén létezett, valószínűleg azóta sem volt. (Ehhez hozzájárult egy közel két évtizedes, nagyobb árvizektől mentes, száraz periódus is.)

Az 50-es évek elején köszöntem el az ártérről, akkor a fák még életerejük teljében voltak. A szekérúthoz közelebb állónak egyik messze kinyúló ágát ugyan letörte egy vihar, de egyéb sérülés nem látszott rajtuk. A letört, bekorhadó ágcsontk nyaranta otthont adott egy népes lódarázs kolóniának. Ezek a nagy testű, korántsem barátságos rovarok növelték a nekik otthont adó fa tekintélyét. Messze elkerülvén szülőföldemtől csak negyedszázaddal később láttam ismét őket, akkor már a lombritkulás jelei mutatkoztak és az egyik fa töve, a talajfelszínhez közel, beodvasodott, a törzsön korhadó ágcsontkok ültek. Később arról értesültem, hogy a csúcshárada is fellépett náluk. A fák hátralevő évtizedei nyilván meg vannak számlálva. Tisztes koruk miatt egyre ritkábban hullatják makkjukat. Egy-egy koca malacaival, ősz táján, bizonyára még felkeresi őket, hisz az ősi ártéri erdőt felváltó nyárfaultetvényekben már alig akad keresnivalójuk.

A faóriások egyre fogynak. Éppen e tanulmány írása közben hallottam a hírt, hogy az ország legnagyobb tölgyfáját, a zsenyei tölgyet egy vihar kettétörte és ki döntötte. A hazánkban található óriástölgyek a kocsányos tölgy alakköréből kerülnek ki. A körülményesen nevelhető és telepíthető, lassú növekedésű kocsányos tölgygel a rentabilitásra törekvő erdőgazdálkodás nem foglalkozik, állományai fogynak, a magános fák pusztulnak. Tartok tőle, hogy századunk végére a kocsányos tölgy már a veszélyeztetett fajok listájára kerül, ami addigra feltehetően hosszú lesz. Óvjuk őket és az életterüket, mert csak századok teremthetnek ismét ilyen faóriásokat.

A szuloki tölgyek napjainkban

Fotó: Dr. Nebojszki László

Dr. Vancsura Rudolf

Látogatás

„Régi családok foszforos, meszes csontjai keverednek itt az ázott, porhanyós földdel. (...)

Ezek a régi polgárok mind művészek voltak a maguk szerény és következetes módján: kezük munkájával, lelkük lendületével, értelmük izlésével, életmódjukkal alkottak valamit, aminek gyűjtőneve a magyar városi kultúra volt. (...)

Ezek a polgárok, ezek a csontok itt az ázott földben, az életet formába rögzítették. (...)

Leülök Klementin, szigorú nagyanyám sírkövére, s rágyújtok.”

(Márai Sándor: Kassai őrjárat)

Jártál már délidőben temetőben, városzéli kis temetőben, amikor szinte áll a levegő és már a csöndet is hallani véled, s nekitámasztod a hátad a tücsökciripelésnek? Amikor még a törhátú öregasszonyok is hazamennek ebédet főzni. Csak te maradsz ott a gondolataiddal. Már meglocsoltál mindent, az utolsó szál gatz is kihúztad, a végső gereblyehúzást is elvégezted, ahogy illik, keresztet is vetettél a röpke fohász után, már végigsimítottad az öreg fejfát is. Ekkor, ekkor le lehet ülni a vén padra.

Érzed, egyedül vagy a halandók közül. A levegő rezzenetlen. Zivatart ígérően tűz a Nap. A csöndnek már az illatát is érzed. Fojtóan fűszeres.

Ilyenkor kell megszólítani Őket. Ilyenkor lehet beszélgetni, mert Ők is kérdeznek. És mesélni kell, hogy megvan-e még?... Ők még emlékeznek a Jelky tér vadgesztenyéire, Foky bácsi fagyaltjára, Király bácsi lajtos kocsijára, a Martinovics pékre, Cseh bácsi boltjára, a biztos kezű Schultheisz doktorra, a fiákerekre, a hajóállomásra, az Uránia mozira.

S mondd, a Tér milyen? – kérdezik. Nagyon szép lesz, mondom, most csinálják. Szép volt régen is, mondják. Katonazene is volt vásárnaponként még nem is olyan rég. Volt ott egy böhöm nagy cintányéros, talán te is emlékszel. Emlékszem, mondom. Esténként jött az öreg létrás ember, s a Sugovica-parti gázlámpákat meggyújtotta. Akár a kishercegben – mondom. Hol? Egy könyvben, ahol arról van szó, hogy jól csak a szívével lát az ember. Milyen igaz, mondják.

Istenem, a Tér. Te, ott még a Páger is átment a Tolnaival, tudod, a filmben, és a Mabi oldalán a Zich vendéglőben apád is evett zónapörköltet hosszú szafittal. És ott balra volt egy kocsmá, kirakatában egy kétkéményű, lapátkerekes gőzhajó, a Hattyú – mondom. Te ezt honnan tudod? Cseh Tamás mesélte egyszer, hogy gyerekkorában járt arra, megcsodálta. Látjátok, mi mindenre emlékeznek az emberek? Iste-

nem, de szép volt, az a sok sétáló ember vasárnaponként. Szép lesz megint, nagyon szép, és nem lesznek autók, reméljük sokan. Csak néhány fiáker.

Ó, a fiáker. Emlékszel a ballagás reggelére? Aznap fiákerrel mentetek a Gimnáziumba. Igen, emlékszem. Egyikünk kivételével. Emlékeztek a Gász Jóskára? Ő négy évig biciklivel járt az iskolába. Aznap is azzal jött, csak most feldíszítette. Tudjátok, ahogy így most mondom, az jut eszembe, hogy talán valahogy így születnek a hagyományok. Az első pillanatra talán jó heccnek is tűnhet, de ha mögé nézünk, akkor észrevesszük, hogy itt többről van szó. Az önmagunk következetes vállalásáról, arról, hogy légy hű magadhoz. Ez csupán egy kis mag, amit Otthonról hozunk az Iskolába. A jó iskolában pedig elültetik, locsolgatják, értő kezek metszegetik. A III. Béla jó iskola volt. Megtanultuk egymást tisztelni. Ezt már csak most tudom így megfogalmazni. Ennek a városnak van egy régi titka. Az egymás iránti tisztelet és megbecsülés. Ezt kaptuk a tarisznyánkba, Tőletek.

A levegő meg se rebben. Álmosan és puhán ül meg a sírokon. A gyöngyházfényű csönd mélyén néha egy szarka csörrent.

Mi szerettünk itt élni. Sokszor ugyan nehezen, de nagyon szép volt. Nekünk már csak az emlékek maradnak. Sok emberre tudunk jó szívvel gondolni, sok tisztos bajai polgárt ismertünk. Mondjátok, Nagy Andrásra, Knézy Pali bácsira emlékeztek-e? Hát hogyne, a Bajza úrra is, teszük hozzá, még minket is fényképezett. Aztán sorolják: Józán, Rábl, Klossy és Udvardi Lázár. Lukin Sándorra, Hoch Károlyra, Béla Miklósról neked is emlékezned kell, hiszen tanítottak. Igen, mondom, és Balogh S. Károly, teszük hozzá. S a kereskedők – folytatják – Csábi, Csermák, Katarinka, Cserba és Békei, az optikus. Torda, a műszerész a szomszédunk volt, s pár házzal odébb Malagurszkyék. Zorka néni boltjára emlékeztek? Azok az illatok! – mondják, meg a Risztics. Az orvosokról sem feledkezhetünk meg. Pataki, Ujsághy, Bruszt, Antóny,

Meződi, s még folytathatnánk. Szász doktor, aki fiákerrel ment ki a betegekhez, és sok esetben nem fogadott el pénzt. És még hányan. Bessenyői, a bankigazgató, Surányi, az ügyvéd, Simon gyógyszerész, a Gebhardtok, az Éberek...

Lehunyor a szemem. Némelyikük alakja, arca feldereng a távolból. Van, akinek a szavait is hallani vélem.

Már csak a Volt-ról tudunk mesélni. Nekünk már Baja mindig olyan marad, amilyenek láttuk és ismertük. Jó emberek lakta, nagyon szép és nagyon tiszta város, mert vigyáztunk rá, mert óvtuk, mert a miénknek éreztük. Ti is vigyázzatok rá! Mert nem elég csak mondani. Tenni is kell érte. Valamit, ami végül is nem olyan nehéz.

Az embernek először belül kell megtisztulnia. Nemcsak tisztának kell látszania, hanem tisztának is kell lennie, s ekkor valósággal sugározza magából ezt a tisztaságot. Sok arca van ennek a tisztaságnak. Becsület, önzetlenség, tenniakarás, melynek nincs szüksége a szabályok mankójára. Magától áradó. Akiket említettünk és még sokan mások, ilyen emberek voltak. Ők tették ezt az utcák hálózta települést Baja várossá. Mindig annyit tettek hozzá, amennyi az erejükből tellett. Tettek, és ez a lényeg, fiam.

Erősen tűz a nap. Érzem a hátamon. Kinyitom a szemem. A sír műkö keretén egy csodaszép zöld gyík napozik. Elbűvöl. A szeme csukva. Napozik. Mióta feket a meleg kövön? Nem, nem tudom. Mintha mindig itt lett volna. Olyan időtlennek tűnik most minden. Nézem a csodát. Csak fekszik a kövön és gyűjti a meleget. Napozik. Leccsukom a szemem én is. Csak a mérhetetlen nyugalom. Minden eltűnik. Az Idő is.

Apró nesz. Nem hallok, csak érzem. Félve nézek oda. A gyík nincs már. Látomás volt? Jel? Nem tudom. Apró surranó nesz a levelek között. Talán mégsem volt az. Felnézek az égre. Beborult.

Néhány kövér cseppel érzem a hátamon.

Bálint Attila

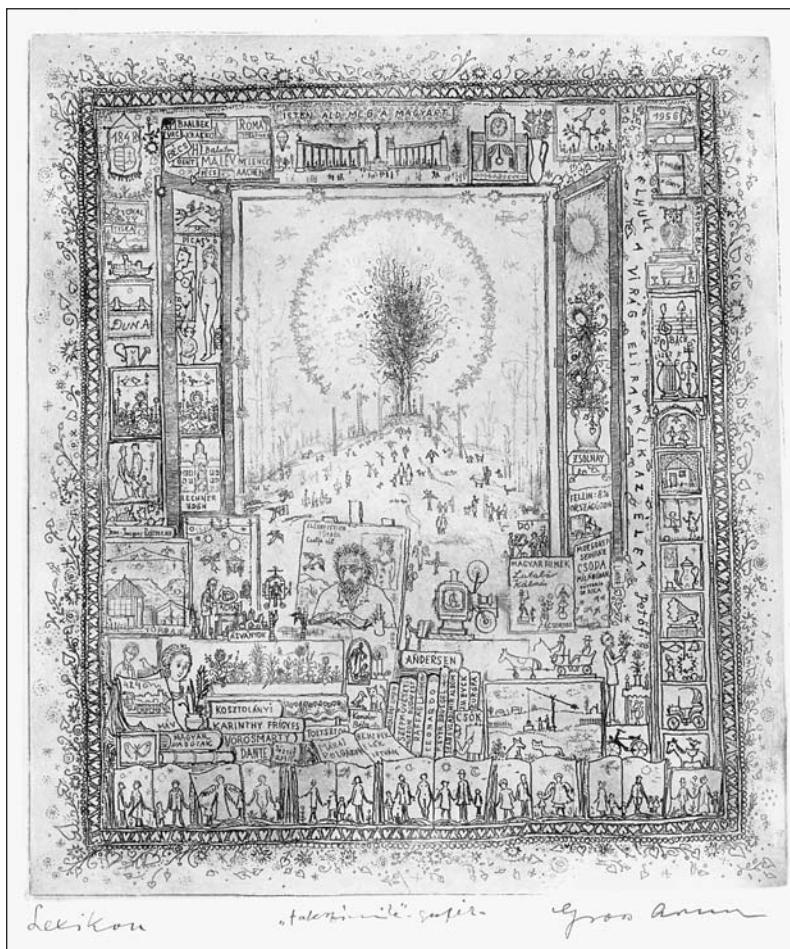
Egy kép, egy történet

Gross Arnold grafikusművész egy budai ház nyolcadik emeletén lakik, mégis közel a természethez. Erkélye virágoskert, nappali szobájában pintyek a társbérlői. Különlegesen szép ásványai egyaránt idézik a szülőföldet, Erdélyt és az absztrakt festészetet – félbe vágott, polírozott felületük rajzolatában gyönyörködve. A természet nem csak tájképein jelenik meg, varázsa Gross Arnold művészetét teljes egészében áthatja. Rézkarcai közül néhány lakása falait díszíti a pályatársak és jó barátok (Szabó Vladimír, Gajzágó Sándor) alkotásai társaságában. Közöttük egy fényképről Kondor Béla tekint ránk, mellette a bekeretezett, már sárguló moziplakát az életre szóló filmélményt – Csoda Milánóban – idézi. De nem csak a falak, az egész kis

szoba telis-tele van személyes tárgyakkal. Kincsekkel, filléres emlékekkel. Egy élet hordalékai, amelyek ugyanazt a jó érzést váltják ki a látogatóból, mint a képei. Minden azt sugallja itt, hogy a világ akkor arányos velünk, ha dolgainkat a bennük rejlő mérték szerint tesszük. És ha ez így van, akkor szinte lényegtelen a különbség, hogy tenyérnyi grafikán vagy egy-két négyzetméteres olajfestményen jelenítjük meg álmainkat. Kevesen tudják, de Gross Arnold több nagy méretű olajképet is festett élete során.

Beszélgetésünk tárgyául egyik viszonylag kis méretű rézkarcaát választotta. Születésének történetét, hozzá kapcsolódó gondolatait az alábbiak szerint mondta el:

„Azért mostanában olyan sűrűn már nem készítek új grafikát. Ezt a legújabbat, a *Lexikon*-t is vagy hat-hét évvel ezelőtt karcoltam lemezre. Úgy kezdődött, hogy egy hölgy telefonált a *Magyar Nagylexikon* szerkesztőségéből. Megkért arra, hogy menjek be hozzájuk, mert szerepelek benne egy színes képpel, a Jan Van Eyck emléklappal illusztrálva, aminek én nagyon örültem. De még mindig nem tudtam, hogy

mire föl a személyes érdeklődés. Végül is az volt a kérdésük, hogy le tudnám-e rajzolni a lexikont, mert karácsonyi kötetükhöz ajándékat szeretnének előfizetőiknek adni. A főszerkesztő hölgy teljesen rám bízta, hogy mit rajzolok. Amire én meggyeztem, hogy biztosan nem lesz nonfiguratív alkotás, mert akkor nem tudják majd kibogozni, hogy miről is szól a nóta. Elgondolkoztam azon, hogy mit tudok kihozni ebből az egészből, hiszen egy világlexikonról van szó, amelyben rendkívül sokan szerepelnek magyarok és nem magyarok egyaránt. Egy-két nap után eldöntöttem, hogy megcsinálom, ha nekik jó lesz úgy, ahogy elképzelttem. Amikor a rajz egyegy részével elkészültem, akkor nyomatot készítettem és megmutattam. Rendben van, csinálja tovább – volt a válasz. Még további 3-4 alkalommal vittem résznyomatokat a félig vagy már majdnem kész rézkarcról. Tetszett nekik, elfogadták és faksimile kategóriában sokszorosították. A rézlemez megtarthattam, és megajándékoztak a teljes lexikonsorozattal.

Örültem a feladatnak. Magamat háromszor is belecsempésztem a képbe. Egyszer

fiatalemberként szemben egy madárral. Felőttként virágcsokorral Petőfi verssorára mutatok: „Elhull a virág, eliramlik az élet!” Ez a vezérgondolata az egész műalkotásnak – lévén lexikonról szó, és sokan már nincsenek közöttünk... Egy harmadik miniatűr részleten öregem szép ásványt, egy achátot tartok a kezemben. A grafika közepét kitöltő ablak előterében olvasó szakállas öregember azonban nem én vagyok. Mögötte is olvasható egy idézet: „Elérhetetlen tündér, csalfa cél” – de ezt nem tekintem vezérfonalnak.

Az előbb említett ablak egy külső és egy belső tere osztja a képmezőt. A belső tér legalsó sorában felnőttek és gyerekek fogják egymás kezét, emberláncot alkotnak, fejük fölött sok-sok könyvvel... Így indul az én rajzba álmomodott lexikonom, ami

legfőleg egy 1948-as és egy kilyukasztott 56-os zászlóval, a Hősök tere részletével és a Himnusz régies írásmóddal idézett sorával zárul. Ami e két sor között látható és olvasható, az temérdek utalás nevekkel és miniatűr rajzokkal a hazára, a természetre, a művészetre, életünkre. Életemre. Az én gyenge pontjaimra...

Ha viszont az ablakból kitekintve szemléljük a tájat, akkor ott egy domb tetején életfa áll, amit 44 angyal glóriája övez. Az emberek őrangyalaikkal vagy azok nélkül, létrával vagy létra nélkül bandukolnak fölfelé az életfához, az életfára... Szomorú vagy nem szomorú, de ez az élet rendje. Elhull a virág, igen és minden...

A *Lexikon* című rézkarca történetéhez tartozik még, hogy krómozták az eredeti lemezt, szép ezüstsínű lett, és nagyméretű poszttereket is nyomtak belőle, amire azonban ráírták, hogy az eredeti alkotás mindössze 14x16 cm.”

Schmidt Antal

(Gross Arnold, Kass János és Richter Ilona közös kiállítása december 15-ig tekinthető meg a Nagy István Képtárban.)

In memoriam

Dr. Solymos Edéné Göldner Márta

(1927. március 13. – 2006. június 10.)

*Male vivet, quisquis nesciet bene mori.
Rosszul él az, aki nem tud jól meghalni.*
(Seneca)

Márta néni csodálatosan tudott meghalni. Tehát – ahogy a mottóként idézett Seneca mondást átfordítjuk – nagyon jól élt. No, nem a szó olyatén értelmében, hogy dúskált volna a földi javakban, de csodálatos párra lelve élte életét.

Solymos Edével való találkozása is régenybe illő. Valamikor, 1950-ben a múzeumban nagy számú könyv hevert, hiszen a háború után a szerzetesi, iskolai, „egyleti” könyvtárak anyagának tekintélyes része a múzeum épületében halmozódott fel. A kora tavasszal felülről jövő instrukcióknak megfelelni akarván a képzőművészeti könyveket külön kellett választani, hogy „a Rudnay Szabadakadémia növendékei használhassák. Gerő Gyula megkérte őket,

hogy segítsenek a rendezésben, de csak két lány jött el megnézni, mit kell csinálni. Másnap már csak egy jött vissza, Göldner Márta, aki aztán délutánonként szorgalmasan gépelte a katalóguscédulákat. Június elején összeházasodtunk”. Solymos Ede mondatait idézve, így indult az 55 évig tartó házasság.

Elválaszthatatlanok voltak férjével, Solymos Edével. Segítette férje múzeumi munkáját, hosszú időn keresztül „díjazás” nélkül. Míg Ede bácsi Duna menti gyűjtőútján a Türr István Múzeum ma is egyedülálló halászati gyűjteményét létrehozta, Márta néni jól ismert, egyedi hangulatú tájképeit festette, melyekben az ártéri világról gyermekien bájos, tiszta és őszinte vallomásait készítette el. Később a múzeum munkatársa lett, az akkori szóhasználatlallal élve „múzeumi segéderő”. Az erő igencsak kellett, hiszen alig 45 kilót

nyomva cipelte Ede báccival a kiállítási tárgyakat, segédkezett a múzeumi kiállításokban. Szépen formált, dőlt betűvel írt keze nyoma ott van szinte minden leltárkönyvben.

Az *Asszonyélet Dávodon* című tanulmányában igen árnyaltan és líraian mutatja meg asszonyelődjei sorsát. Csudálatos, hogy mai muzeológiai szempontok szerint „korát megelőzve” készített kiállítást a *Parasztasszony élete* címmel. Minden látogató megdöbbenve nézhette a sötét tárgyakat szemlélve, hogy milyen is a mindennap, hiszen mi csak a díszes, ünnepi viseletet, tárgyakat láthatjuk egy kiállításban.

A tárgyak, s mi, mai múzeumosok örözünk Téged. Isten veled, Márta néni! Jól éltél, s tudtál jól meghalni, de nem is haltál meg, csak elmentél.

Merk Zsuzsa
és a múzeum munkatársai

A nándorfehérvári diadal

II.

Az ostrom első két szakasza

II. Mehmed Nándorfehérvárt a sok tekintetben hasonló adottságú Konstantinápolyhoz hasonló stratégiával kívánta bevenni. Első lépésben el akarta szigetelni a várat a külvilágtól és a később érkező felmentő seregtől. Ennek első lépéseként a vártól északra fekvő Zimony térségében a törökök egy ún. hajózárát hozták létre a Dunán, mégpedig úgy, hogy kb. 100 hadihajót és ágyúkkal megpakolt szállítóhajót kapcsoltak össze láncokkal. II. Mehmed abban bízott, hogy a hajózár önmagában is elegendő lesz Hunyadi seregének feltartóztatására, hiszen a magyaroknak nem volt jelentős hadiflottája, egy mezei sereg feltartóztatásához pedig elegendő számú tengerészgyalogost tudtak volna partra dobni, akiket ráadásul a hajók ágyútüze is támogathatott. A török szárazföldi sereg – Karadzsa pasa, nagyvezír javaslat ellenére – csak a Száva és a Duna jobb partján foglalta el állásait.

A második lépésben a vár falait kezdték lövetni, de a nagy támadással igyekeztek minél tovább kivárni. A cél az volt, hogy a vár külső falait csaknem teljesen lerom-

bolják, vagy legalábbis nagy réseket üsse- nek rajtuk, hogy a későbbi általános roham során a támadóknak minél könnyebb dolga legyen. Tagliacozzo leírásából tudjuk, hogy a törökök három legnagyobb ágyújukat különböző helyeken állították fel, vagyis a várfalon három nagyobb rést próbáltak ütni. A gyalogság eszerint három oszlopban rohmozott volna. Egy-egy ilyen fölöveg mellett számos ún. ostrom-üteg ágyúzta a falakat, összesen mintegy 300 löveget vetettek be. Az ágyúk mellett hagyományos kőhajítógépeket is bevetettek, amelyek 2-3 mázsás kőtömböket vetettek a falakra. Az ostromlók védelmében folyamatosan lovascsapatok cirkáltak a környéken, hogy a várból kitörő védőkkel, illetve az esetleges felmentő sereggel megütközhesen. A mocsáragyúkból kilőtt lomha kőgolyók a védők soraiban csekély vérveszteséget okoztak, de a falakat rongálták. Nagyobb gond volt, hogy a várba és a városba is befészkelte magát a pestis, és a körülzárt várban egyre nagyobb volt az éhínség. Így – amennyiben nem érkezik külső segítség – a várvédők sorsa megpecsételődni látszott.

Az ostrom menetét Hunyadi megérkezése változtatta meg. A hadvezér június 25-étől Kevinél állomásozott seregével, míg a várat időközben vízi úton elhagyó Kapisztrán egyre növekvő keresztshada Szalánkemennél gyülekezett. Hunyadi mintegy harmincezer fős, de csak felerészben katonákból álló seregével nem vállalhata a nyílt csatát a sokszoros túlerőben lévő oszmánokkal szemben. A várból üzeneteket kapott, hogy erősítés híján Nándorfehérvár napokon belül eleshet. Dolgát nehezítette az is, hogy a keresztések kizárólag Kapisztránnak voltak hajlandók engedelmessé válni, akinek viszont semmiféle harctéri tapasztalata sem volt.

Hunyadi a vár megsegítésének kulcsát a török hajózár áttörésében látta. Mivel hadiflottája nem volt (csak egyetlen nagyobb hadihajója), a helybeli dunai kereskedők dereglyéit és a korábban a keresztéseket szállító sajkákat alakította át (így kb. 200 vízi járműre tett szert). A vezérhajót afféle úszó erőddé alakította át. Egyúttal értesítette a várban Szilágyit, hogy a kikötőben álló 40 hajót is készítse fel a harcra. Ezután július 14-én indított támadást a hajózár el-

Nándorfehérvár ostroma
török miniatűrán

len (ebben feltétlenül előnyére vált, hogy a folyásirány a támadóknak kedvezett, illetve hogy a török gályákat nem védte közelről szárazföldi hadsereg, hiszen azok a vár másik oldalával szemközti területet szállták meg). A hajók támadásával egyidőben a folyó két partján a magyar szárazföldi seregek is megindultak, majd löni kezdték a török hajókat. Az összeláncolt és ezért manőverezésre képtelen török gályákat a kisebb méretű sajkák közrefogták, az erre kiképzett katonák szétverték evezőiket, és megpróbálták felkapaszkodni a fedélzükre. Néhány helyen a lánc is átszakadt, s a török hajók irányíthatatlanul sodródtak a vár felé, Szilágyi rác naszádosainak karjai közé. A mintegy öt órán át tartó ütközetben három török hajó elsüllyedt, négyet elfoglaltak, a többi pedig olyan komoly sérülésekkel élte túl a csatát, hogy többet közülük a szultán felgyújtatott. A győzelem kulcsa abban rejlett, hogy a törökök vélhetően az övékéhez hasonló méretű hajók támadására készültek (az egyetlen nagyobb méretű magyar hajót meg is semmisítették), valamint a szultán azon korábbi döntése, hogy szárazföldi seregét csak a folyók egy oldalán helyezi el. Az oszmán hajók legénységéből kb. ötszázan estek el, de nagyon sok volt a sebesültjük is. A csata török krónikása, Szeád-Eddin versbe is foglalta az őket ért tragédiát: „Duna hátán

megérkezett a sok hajó, / Szárazon sereggel az átkozott Jankó (ti. Hunyadi). / A várral szemközt a parton megszálltak / S eleséget és csapatot küldtek a várba. / A Duna hátán a hajók megütköztek, / S a hit harcosai sokan vértanúk lettek...”

A sikeres áttörést követően Hunyadi serege egy részével (a leginkább harcedzett katonákkal) bevonult a várba, míg a kereszteseket a Száva szigetén, az ostromlók balszárnyával átellenben helyezte el. A várvédők létszáma így kb. 12-15 ezer főre emelkedett, a keresztések tábora is egyre nőtt, július 20-án állítólag már hatvanezren vártak harci bevetésükre. A sebesülteket Zimonyba vitték, helyüket keresztésekkel töltötték fel.

Az ostrom harmadik szakasza

A vízi kudarc után II. Mehmed még nagyobb erővel lövette a várat, s nem is eredménytelenül. „A vár inkább mezőnek látszott, mint várnak” – írta Hunyadi az ostrom után. A török ostromárkok – bár jelentős veszteségekkel – egyre közelebb kerültek a falakhoz; igaz, július 20-án egy ágyúlövés Karadzsa beglerbéget is széttepte. Ezt követően a várost 30 órán keresztül folyamatosan lőtték, ám július 21-ére elhallgattak az ágyúk: a szultán elérkezettnek látta az általános támadásra.

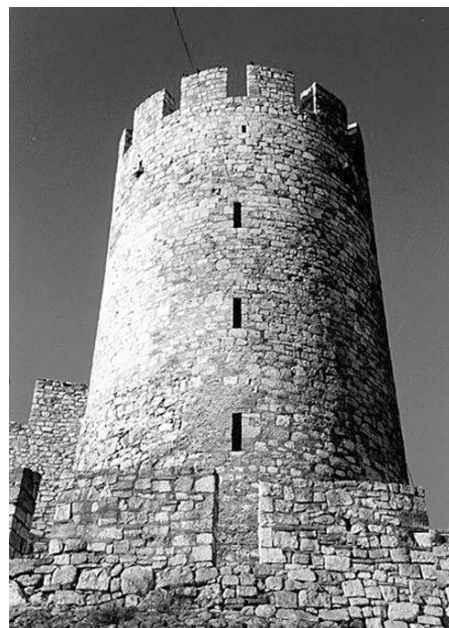
A roham késő délután indult meg, és a túlerő mintegy négyórás öldöklés után hatolt be a városba, a védők visszavonultak a fellegrvárba és a fal bástyáiba. A törökök hamarosan előzőnlötték a várost, majd bejutottak fellegrvárba vezető kapu előtti piactérre. A kapu mögöl azonban kitört Hunyadi nehézlóvassága, s egy időre visszszorította a támadókat. Már esteledett, amikor a törökök a belső vár egyes bástyáira is feljutottak. Ekkor történt Dugovics Titusz Vas megyei vitéz hőstette, aki a lófarkas zászlót magasba emelő janicsárt a mélybe rántotta, mielőtt az még a zászlót kifizethette volna.

Néhány órányi szünet után éjfél tájban újabb török roham vette kezdetét. A sötétben a várvédők a kettős fal mögött kénbe és olajba mártott rőzsekestegeket gyújtottak meg, hogy legalább lássanak valamit. Az újabb roham idején a rőzséket a rohamozó törökök közé hajították, akiknek sorraiban ez hatalmas pánikot keltett. Ekkor lendült újabb támadásba a lovasság, valamint a vízváros felől az éj leple alatt a várba jutott keresztések egy része is. Nekik Kapisztrán meghagyta, hogy kiáltsák hangosan Jézus nevét; ugyanis a sötétben másképp nem lehetett volna megkülön-

böztetni a barátot az ellenségtől. Hajnalra az ellenséget kiszorították a várból, az árkokban és a város utcáin azonban mindegyütt temetetlen halottak heverték, tovább terjesztve a gyilkos kórt.

Július 22-én eleinte mindkét fél kivárt; a még mindig erőfőlényben lévő törökök nem tudták eldönteni, hogy próbálják-e meg kiéheztetni az elcsigázott várvédőket vagy egy újabb általános rohammal kíséreljék meg kicsikarni a végső döntést. A védők nagy részét pihentetni kellett volna, ugyanakkor Hunyadi attól is tartott, hogy a Száva túlszárnyán maradt keresztések feladat híján szétszélednek. Ezért Kapisztrán újfent a keresztések táborába küldte, a várvédőinek pedig megparancsolta, hogy senki sem hagyhatja el az őrhelyét.

Az ostromot végül egy szerencsés kimenetelű véletlen (vagy nagyon is tudatos, gondosan kitervelt elterelő hadművelet?) döntötte el. A tétlen várakozással eltelt délelőtt után Kapisztrán a Zimony alatti síkon hatalmas tüzekeket rakatott, amire a velük átellenes oldalon táborozó törökök éktelen zeneszóval feleltek. Miközben a két tábor egymás gyalázásával volt elfoglalva, a várból néhány íjász kiszökött a török balszárny közelében található magaslatra. Bár a törökök nem tartották veszélyesnek őket, mégis ellenük küldtek egy kisebb lovascsapatot, akikkel szemben sikeresen megvédték a dombot. A magyarok megtámadását látva a keresztések tömegével borultak Kapisztrán lábai elé kérlelvén, hogy vezesse őket végre rohamra. A szerzetes isteni akaratot érzett e pillanatban, és engedélyt adott az átkelésre, ami nagyobb feltűnés nélkül meg is történt. Hat óra előtt

A Ne bojsa (Ne félj) vagy Köles-torony

magasba emelte keresztjét, és jelt adott a támadásra. Szilágyi Mihály állítólag a vár faláról rémulten kiáltozott felé: „Ne menetek, atyám, mindnyájan odavesztek!”, ám senki sem hallgatott rá.

A törököket ez a támadás teljesen váratlanul érte (eddig a Száva felől nem háborgatták őket), s ez pánikot keltett a törökök soraiban, akik sorra adták fel az ostromlővegek sáncait. (Ebben talán az sem mellékes szempont, hogy a tüzerek nagy része harcra kényszerített keresztény volt.) Hunyadi ekkor avatkozott a harcba nehézségszerűsége élén, kicsapott a várból, és elfoglalta a törökök ágyúit, egyúttal megakadályozta, hogy a szultáni testőrség a keresztiesek hátába kerülhessen. Az így megszerzett ágyúkat a rájuk törő török lovasság ellen fordították, miközben Szilágyi a várból a törökök utóvédjét lövette. Közben a nehezen mozdítható (így számukra használhatatlan) ostromlővegeket és hajítógépeket Hunyadi emberei tönkretették. A szultán háromszor vezényelt rohamot a magyarok által megszállt sáncok visszafoglalására, de egyik sem járt eredménnyel. Sőt, az utolsó rohamban egy nyíltól a mellén maga is súlyosan megsebesült, testőrei eszméletlenül vitték hátra. Az este közeledtével a törökök megkezdték az elvonulást. Hunyadi az ostromágyúkat beszőgeztette, a sáncokban talált török készleteket felgyújtatta, majd visszavonult a várba. Július 23-án elhagyott török tábor képe fogadta a győztes várvédőket.

A csata után

A vár sikeres megvédeése után a fellelkesült keresztiesek egy része az oszmán sereg üldözésébe fogott volna, amit Hunyadi hátrározottan megtiltott. Tisztában volt vele, hogy saját hadereje kimerült, lovassága támadó hadművelethez kicsi, a lelkes, de képzetlen keresztieseket pedig okkal féltette egy török visszacsapástól. Az ellene is lázadó tömeget (sokan csak ekkor érkeztek meg a táborba) csak Kapisztrán tudta némileg lecsillapítani; megáldotta, majd hazaküldte őket.

Július 23-án fogtak hozzá a keresztény halottak temetéséhez; a török holttesteket egyszerűen a folyóba szórták. Sokat lazult a fegyelem is: sokan a csatatéren kutattak zsákmány után, kirabolták az elesett törökök sírjait, a holttestek darabjai vadállatok prédái lettek. Ezek után nem csoda, ha újult erővel ütötte fel a fejét a pestis. Hunyadi – aki még július végén is tele volt tervekkel – augusztus 4-én kapta meg a fertőzést. Legyengülve Zimonyba vitette magát, ahol Kapisztrán ápolta és vigasztal-

Kapisztrán Hunyadi halálos ágyánál

ta lelkét. A vég közeledtét érezve magához kérte barátait, Szilágyi Mihályt és Vitéz Jánost, majd augusztus 11-én örökre lehunyta szemét. Kapisztrán állítólag e szavakkal búcsúzott tőle: „Isten veled, menyeyi csillag! Jaj, elestél, keresztiesek védnöke, kialudt a kereszties világ fénye, jaj, eltört a tükör, amelybe a kereszties vitezek beletekintve nem kételkedtek a diadalban! Ámde kedves János, te jól jártál, mert legyőzted a kereszt ellenségét, és most az angyalokkal tartasz diadalmenetet, Krisztussal uralkodol a mennyekben. Te valóban boldog vagy, mi pedig boldogtalanok, mert itt maradtunk a siralom völgyében. Ó, kedves János, üdv neked mindörökké!” A törökverő hőst utóbb a gyulafehérvári székesegyházban temették el.

Hunyadi halálakor már Kapisztrán is lázas beteg volt. Az atya a pestist ugyan nem kapta meg, de az idős ember a kimerültségtől végzetesen elgyengült. Régi bajai is kiújultak: vesekő gyötörte, aranyere csillapíthatatlanul vérzett, makacs köhögés tört rá, ágyékát éles fájdalom hasogatta. Az életkedvét is vesztő öregembert az újlaki kolostorban szállásolták el, ahol számos elökelőség akarta meglátogatni és – számára szükségtelen – ajándékokkal elhalmozni, a helybeli lakosság pedig bebocsátást követelt a csodatévő szent emberhez. A kolostorban a győzelem hírére országá-

ba visszamerészkedő László király kétszer is felkereste, aki előtt a beteg először még felállt. A király saját orvosát rendelte ki mellé. Kapisztrán azonban már tudta, hogy ez az „utolsó betegsége”. Október 21-én még búcsúlevelet írt rendtársainak és rokonainak, majd két nap múlva meghalt. Testét a kolostor kertjében helyezték örök nyugalomra, mert attól tartottak, hogy nyilvános temetés esetén testét a tömeg ízekre szedi. 1509-ben hamvait a török elől biztonságosabb helyre menekítették, és azóta nem is találja senki. 1689-ben avatták szentté, amikor Magyarország visszafoglalásának sikerét a szent közbenjárásának tulajdonították. Kapisztránnak a világ több pontján számos szobra áll, köztük Baján, a Barátok templomában is.

A nándorfehérvári diadal jelentőségét két főhősének halála nem csökkentette. Szultáni sereg európai haderőtől korábban soha nem szenvedett vereséget. A hódító II. Mehmed szultán soha többé nem vezetett hadjáratot Magyarország ellen, és a győzelem megtörte az oszmán birodalom hódító lendületét. Magyarország hat évtizednyi haladékot kapott a török hódítókkal szemben. Hunyadi fiának – aki apja hadi sikerei nélkül aligha kerülhetett volna az ország trónjára – uralma pedig Magyarország újabb virágkorát hozta el.

Dr. Mayer János

A harangok Baján – Nándorfehérvár emlékezete

„A harang nem csak egy időközönként megszólaló öntvény. Réz és ólom meghatározott keveréke, amely ércszoknyájából hangokat szalajt a magasból a messzeségbe. A harangnak nyelve van. Ezer nyelven beszél, és egy nyelven mond ezret. Kér, követel, könyörög, sír és ujjong. Tonnás, mázsás, kilós, dekányi. Szoknyás, tulipános, derék, kecses. Társaságával a galambok, a baglyok és az idő osztoznak. Nem eteti, nem itatja senki. Magányosan él – mindenkinek. Köpenyén verseket, díszeket, évszámokat, zoltárokat, fogadalmakat, szentek képmását cipeli. Csodálatos bocskora van. Ha egyet lép, meghallja a környék. Titokzatos, mert nem látja senki. Naponta és évszázadok óta ugyanabban a ritmusban szól. ... A harangnak szíve van ...” (Ágoston István)

Július van, a déli harangszó ünnepe. Ágoston István, a Magyar Rádió szerkesztője mondta a fenti szavakat. De mióta is harangoznak szerte a világban délkor, vagyis 12 órakor? A délidőben megszólaló harangozás, éppúgy, mint a reggeli és esti harangszó a ferences kolostorokban vált szokássá már a 14. század elején. A közösségi szerzetesi élet megkívánta, hogy hangjelzéssel figyelmeztessék a kolostor lakóit az imaórára, a szentmisére. Ilyenkor mindig elmondták az Angelust, az Üdvöz lény Mária imádságot és más rövid, a Szentírásból vett könyörgést. A középkorban, amikor már fejlett iparrá vált a harangöntés, a templomok több és nagyobb harangok öntésére adtak megbízatást. Hiszen „Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango” – vagyis „Az élőket szólítom, a holtakat siratom, a villámokat megtöröm” – mondja a harang.

III. Calixtus pápa – aki a katalán Borgia családból származott, s a 210. pápa Szent

Péter székében – a törökellenes harcok legfőbb szervezője. 1456. június 29-én, a várható török-magyar összecsapásokkor a reggeli és esti harangszó mellett elrendelte a déli harangszót, hogy a hívők imádkozzanak a keresztények győzelméért. Mire azonban a pápai bullát (Bulla Orationum) kihirdették, már megérkezett a nándorfehérvári (ma Belgrád) július 22-ei győzelem híre. A déli harangszó ekkorra már a hősök emlékének, az elhunyt Hunyadi Jánosnak és Kapisztrán Jánosnak, a nándorfehérvári győzőknek is szólt.

A Magyar Rádió 1928 húsvétján, április 1-jén, hallgatói kívánságra közvetítette a déli harangszót a budapesti egyetemi templomból. Azért innen, eddig értek el akkor a Rádió „kanócai”. Az ezredfordulótól hetenként más-más település harangjainak hangja szól. 2001. április 15-től április 21-ig a bajai belvárosi plébánia tornyának harangjai jelezték a delet a rádióban.

A szabadságharc idején, 1849-ben, Baja minden felekezete felajánlotta összesen 9 harangját, hogy abból ágyú öntessék. Kos-

suth Lajos levélben köszönte meg a felajánlást, de eddigi tudomásunk szerint a harangokat akkor nem szállították el.

Az első világháború idején azonban ágyú lett néhány bajai harangból. Csak szájhagyományra támaszkodva írhatjuk le, hogy a belvárosi templom két harangját 1944-ben elvitték, de ezekből nem a szabadság ágyúit öntették, hanem a monumentális Sztálin-szobor ércanyagába olvadtak. Ki tudhatja a harangok sorsát?

A harangszóhoz harang is kell. Baján is élt és működött harangöntő. Nevét több változatban is ismerjük: Bódicsi, Bodicsy, Boditsi, Boditsy – Sándor. Kiskunhalason született 1862-ben. Budapesten, Svájcban és Münchenben fejlesztette szakmai tudását. Visszatért Bajára 1892-ben, s a Budapesti (ma Dózsa György) út 30. szám alatt működött műhelye. Eddigi ismereteink szerint több mint 65 harangot öntött bajai műhelyében. (Dr. Patay Pál, a magyar harangok legnagyobb tudorának kutatásai szerint.)

Két képet közlünk a bajai harangok soráról és Bodicsy műhelyére vonatkozóan. A harmadik kép Solymos Ede harangja. A paláston lévő felirat: „Jézus a jó pásztor – irgalmaz nekünk – adományozta Solymos Ede IV. oszt. tanuló 1936.” A harang a kalocsai múzeum tulajdona, de most a bajai múzeumban lesz látható.

Solymos Ede édesanyja készítette a harangot, melyről Ede bácsi azt mondta, hogy „harangom története – egy letűnt világ emlékezete, mely a gyerekkorom volt”. Nándorfehérvár emlékezetére, a harangokról szóló kiállításra tisztelettel várjuk vendégeinket július 12-től a Türr István Múzeum emeleti kiállító termébe.

Merk Zsuzsa

A bajai harangokat viszik a harctérre – 1916

„Isten a görbe vonalakkal is egyeneset ír.”

Weintrager Adolf grafikáiról

Rajzok. Szabad kézzel húzott vonalak a papíron. Csak így, egyszerűen, semmi több.

Nem tanulmányok, vázlatok valami nagy mű elé, hanem műalkotások. A legtöbb, a legnehezebb, minden képzőművészet alapja, az ősi, eredeti ábrázolt gondolat. A lélek képe.

A rajz vonal a papíron. Vonalak és vonalrétegek. Milliányi apró pont olvad a végtelenbe. Thomas Mann ír egy emberről, aki ücsörög a sziklán és a kezét nézi. Aztán elképzeli, hogy az ujjbegyének egyetlen molekulájának egyetlen atomjában benne van az univerzum. Ebben a Föld és rajta az óceánok, földrészek s az ember. Nincs az a mikroszkóp, amelyik ezt az embert láthatóvá tenné, s nincs az a távcső, mellyel látható lenne a sziklán ücsörgő ember, aki így elképzeli az Isten méreteit. A Weintrager-rajzokra ugyanezek a dimenziók érvényesek. Isteni és emberi világ, a szent és a profán úgy olvad össze előadásában, mint kedves olvasmányában a Csiksomlyói passióban és a Parasztbibliában. S ahogyan e művekben együtt, mégis különválva megjelenik a magasztos történet és a profán humor, a szent ének és a bájoló mondóka, úgy vágja szét Weintrager Adolf is a világot. Szétvágja a világot, hogy jobban láthassuk szereplőit: sátánok és angyalok, szentek és katonák, bujdosó próféták és világhódító császárok, farizeusok és mezítelenek.

Weintrager Adolf művei a mi világunk képei, de nem kifelé, hanem befelé kell fordítanunk a tekintetünket ahhoz, hogy felismerjük az ábrázolt dolgokat. Ahogy egy

csendélet bal sarkában felismerjük a sótarót, ugyanúgy láthatjuk meg Weintrager Adolf képeiben is a valóságot, ha befelé tekintünk: Aha! Ez az! És látjuk azt a reális valóságot, ami először a művészé s általa a miénk is. Csak a látásunkat kell felszabadítanunk a szem rabságából. A rabságból, melybe egykor, ősapánk idején önnön kíváncsiságunk hajtott.

Az egykor ránk bízott teljességből mára csupán néhány gesztus, néhány emléktöredék maradt. Most ezzel kell sáfárkodnunk, és kulcsot találni a megtisztulás, utat az önátadás végtelen pillanata felé. Keresni magunkban Istent, a teremtésben fogant létet, azt a tökéletes örömet, amelyből békeség, szüntelen derű, bölcs fény, szeretet árad. A forrást kell megtalálnunk, ahogy a neki mért idők kezdetén Weintrager Adolf is tette. Felfedezte az Embert, papírra álmodta, ceruzával, tussal, tollal és ecsettel a síkba, üveg mögé véste üzeneteit.

Weintrager Adolf azonban nemcsak grafikus és festőművész, hanem alázatos tanítómester is volt. Tanár, akinél akár a hajnal és az alkony, az alkotás és az elmélkedés is mindennapos volt. Könyvespolcain a sokat forgatott Biblián kívül, sohasem porosodó antik és modern szerzők művei álltak: Ovidiusz, Goethe, a Kalevala, Kafka, Csáth Géza, Szerb Antal, Németh László, Koós Károly vagy Gyurkovits Tibor. Pedagógusként az emberséges ember, az alázatos alkotómunka és a mindenképp felett álló hit erejében és igazságában hitt. Nála a csillagos ég ritmusa volt a metrum, és a képzelet az első számú realitás. Weintrager Adolf sorsa a kép. Ebből teremtett sajátos mitológiát: a születés előttről a halál utáni ismeretlenig.

Nehéz lenne rajzait valamilyen stílusrendszerbe sorolni, bár a XX. század első felének áramlatai megérintették és megtermékenyítették gondolatait ugyanúgy, mint kifejezésrendszerét. Művészi világához mégis a legközelebb Csohány Kálmán, Kondor Béla és Szalay Lajos életműve áll. A grafika szépségét, igaz voltát és őszinteségét Szalay művészete örökítette át.

A magyar grafika XX. századi történetének sorsfordító korszaka kezdődött Szalay Lajos művészetének kibontakozásával (60 rajz Kassák előszavával, 1941), aki a világ művelt lerajzolása helyett a dolgok megrajzolására helyezte a hangsúlyt. Nem azért fűződik mindez Szalay nevéhez, mert jobb vagy rosszabb rajzoló lett volna kortársainál, hanem mert a közlési igény benne erő-

sebb volt, mint a látvány leírásának a vágya. Ehhez, a magyar grafika megrajzoló tendenciájához csatlakozott Weintrager Adolf művészete ezer szállal. S bár ami Szalay művészetében megvan, de a korszak magyar gra-

fikájából mégis hiányzik, Weintrager művészetében tovább élt: az ünnepélyesség. Az az ünnepélyesség, amit az ember akkor érez, amikor létezésének esendőségén gondolkodik: minden pillanat ugyanakkor, amikor az első, az utolsó is lehet. Komolyan venni minden apró pillanatot: ez adja meg egyaránt a vallásos és profán pillanatok ünnepélyességét. Hogy az ember valamiképpen mindig a végtelen előtt áll, a végső és személyes felelősségre vonásnak elkerülhetetlen állapotában.

Lelkében talán éppen ezért minden pillanatban fékezhetetlen energia, zabolátlan szabadság lakozott. Alkotásaival végesre sűrítette a végtelent. Minden tollvonással boldog bolyongásba kezdett a Biblia világában, a Parasztbibliában, Dante Isteni színjátékában vagy Shakespeare szonettjeiben, az életben maradt családi legendák labirintusában, a vaskúti, bajai élet forratagában. Szerinte minden borzalom és rútság ellenére a világ felfedezésre érdemes, akár a bokáig érő szoknya sejtelmes kékjébe rejtett lilium, a hótiszta, formás asszonytest. Mindezt a megvilágosodást végig kell járni, ahogy annak a kötéláncos párnak is, akik a végletek egységét keresve egymásra találnak a semmi fölé feszített remény közepén.

Az egyik oldalon a szavaktól teljesen elszakadni nem tudó, égbe nyúló gondolatok

bölcsessége, a másik oldalon a szinte egyetlen vonalba tömörített passió. Mellettük képek sorjáznak: arcok, sorsok, üldözők és üldözöttek, ítélők és elítéltek, mosolyok és kiáltások. Halak és virágok, víz és homok, sötétség és megvilágosodás. A műterem magánya, a "szentháromság": Weintrager Adolf, a toll és a papír. A derű és a csend találkozása, a lét mélyén rejtőző békesség minden alkotásban. Harmónia és öröm. A háttérben néha egy-egy huncut kacsintással...

Weintrager Adolf a szó nemes értelmében művész. Művész, aki tökéletes valósággal élte át és élte meg a létezés minden pillanatát, aki egyszersmind azért ide-oda játszott az idővel. Egyszerre múlt, jelen és jövő. Tudta, hogy a természet adta vonalak és formák nem létezhetnek az örök energia, a szeretet nélkül. Weintrager Adolf az emberlét – anyag és lélek – bölcs mérnöke

volt. Olvasott, lélegzett, hallgatta a csendet, különös nyugalommal szemlélte a bennünk és közöttünk valót. Érezte, kereste és élte a minden utópiától mentes szűkségszerűséget, a teremtett világot ringató harmóniát.

Alkotásai erről szólnak. Arra készítetik a nézőt, hogy a szabadság teljes önfeledtségével nyissa ki a lélek kapuját. Nyissa és nézzen, olvasson, lélegezzen, hallgassa a csendet. És felejtse el az önteltséget, amely nem létező erényeink óhajtott oltalmazása. A Weintrager-grafikák arra figyelmeztetnek, hogy feledni kell a kapcsolataink pókhálójában elszüvedett pillanatokot, kinyitni helyett az örömteli élet értelme felé kell bandukolni, megtalálni a létünkre zárt tér és idő kulcsait.

Weintrager Adolf grafikáit eredetiségükért, emberségükért és időszerűségükért

szeretem. Gondolataival, műveivel: jeleivel – maga is eredeti, emberséges és időszerű. Valami különleges hidat épített az "ösrég" és a holnap közé.

Weintrager Adolf művészete olyan forrás, amelyben átlényegülnek, megtisztulnak életünk kifakult, bemocskolt gesztusai, elvei. Amilyen kristálytisztán áttetsző a forrás vize, olyan egyértelmű és tiszta ez az életmű: magában hordozza az életre mondott igen ezernyi változatát, a megkopott vagy elfelejtett hangsúlyokat. El kell hát fogadnunk Weintrager Adolf önzetlenül nyújtott ajándékait, hogy általuk önmagunkban barangolhassunk a belső béke végtelen és örök tájain.

Weintrager Adolf grafikái 2006. július végéig tekinthetők meg a Bajai Belvárosi Bemutatóteremben (Szentháromság tér).

Kovács Zita:

Szagrális helyek Baja környékén

Vodica-kút a mohácsi Szőlőhegy lábánál

A mohácsi Szőlőhegy Csencsevár-dűlőjében észak felé haladva először a bal oldali dombtetőn magasodó Szent Jakab-kápolnát pillantjuk meg, majd tovább haladva a Szentkúti szurdok (vagy másképpen „Vodica surduk”) Szent-kúthoz vezető keskenyedő horhosába jutunk. Itt tűnik fel az út jobb oldalán először az út menti kőkereszt (rajta egykor a lemezre festett megfeszített Krisztus képét látta az arra járó), majd néhány méterrel távolabb a „Szent-kút, a Szrpszki vodica” a lepergő festék miatt részben fehér, részben sárga színű kicsiny kápolnája. A Pesti János szerkesztette *Baranya megye földrajzi nevei* című kiadvány 2. kötetében (Baranya Megyei Levéltár, Pécs, 1982.), a 417. oldalon a következőket írja a helyről:

„A forrásban való mosdás után sokan meggyógyultak; ezért 1902-ben a g.kel. egyház megvásárolta a területet, s kis épületet emelt a forrás fölé. Minden újhold vasárnap ide jártak imádkozni, pünkösd 2. napján pedig a halottakért vezekeltek. Vízét bőr- és szembetegségek ellen használták.”

Az építkezés az 1850-es években elhunyt mohácsi szerb lakos, Despity Máté egyházközségre hagyott vagyonából, egy korábbi faépítmény helyén történt. A természetes módon kialakult, a fennmaradt szájhagyomány szerint Mária megjelenéséhez kötődő és a gyógyulások miatt csodatévő erejűnek tartott forrás helyét a XX.

A Vodica-kút a Szent Jakab-kápolnán túl, a Csencsevár-dűlő horhosában fekszik (II. világháború előtti térkép)

század elején mintegy két méter mélységű, téglafalazású kúttá mélyítették, s fölé kis kápolnát emeltek, amelyet Isten Szülőjének (Szűz Máriának) szenteltek. A homlokzat íves sorokban elhelyezett cirill betűs felirata a pravoszláv kereszt alatt magyarul a következő: „Isten Szülője mennybemenetelének dicsőségére és emlékére emeltette a szerb ortodox egyházközség 1902-ben”.

(A latin kereszt a leggyakrabban látható kereszt alak; a kettős vagy apostoli kereszt

felső szára a kereszt felirat-táblájára utal, érsekek címerjele és országalmánkon is megtalálható. Pápák ábrázolásain láthatjuk az érseki keresztől való megkülönböztetésül a hármast keresztet. Az ortodox vagy pravoszláv kereszt a harmadik, ferdén álló szár a felfeszített Krisztus láb-támaszára utal.)

Az építés korának stílusjellemezőit Bauhoffer József nyugalmazott mohácsi rajztanár, iskolaigazgató a következőkben foglalta össze: „A századvég és a századforduló magyar építészetére a különféle stílusok szövevényes együttélése jellemző. A késő eklektika és a korai szecesszió együttélésének kora az 1890-1919. évek közötti időszak. A vidéki, de különösen a kevésbé jelentős épületek esetében a fent jelzett egyveleg, a stílusjegyek felismerhetősége és kevert alkalmazása még nagyobb, de alkalmazásuk egy-két évtizeddel később is jelentkezik, mint a fővárosban, vagy a nagyobb városokban. Ami megjelenik, az is szerény, inkább díszítő jellegű. A mohácsi szerb kápolnácska tömege és formajegyei, 1902. évi építési ideje, és stílusa alapján, a korszakolás vidéki késedelmét figyelembe véve a késő eklektikához sorolható. A belső festett neogót díszítőmotívum, és a félköríves nyílászárók is erre utalnak. Az épület mindenképpen a századforduló értékes helyi emléke építészetileg és valószínűleg egyaránt.”

A pap megszenteli a vizet

A Vodica-kápolna tájolása a vallási hagyományoknak megfelelő, bejárata nyugat felé néz. Négyzet alaprajzú, gúla formájú és horganyzott lemezzel fedett tetőjének csúcsán kereszt magasodik. A homlokzat felső része háromszög alakú, a rajta lévő felirat és ortodox kereszt az építetőkre utal. A felül félkör alakú vaslemez bejárati ajtó napjainkban csak közösségi rendezvények esetén áll nyitva. A kápolna két oldalán egy-egy felül félköríves ablak biztosítja a belső tér megfelelő természetes megvilágítását. Belül, a hátsó falon Isten Szülője elszenderedésének, Szűz Mária halálának – ismeretlen festő által készített – napjainkban már restaurálásra szoruló festménye készített vallásos áhítatra a szakrális helyet felkereső híveket. A

boltíves záródású mennyezet díszítése ornamentális, a legmagasabb ponton az egykor használt világító eszköz rögzítésének helye látható. A kápolna belső alapterületének nagy részét a kút tölti ki, amelyet a belépő résztől mintegy 90 centiméter magasságú perem választ el. Elejének kavaszerű kialakítása egykor – amíg bőven volt víz – túlfolyóként működött: ha a kút megtelt, akkor a felesleges vizet az út melletti árokba vezette.

A helyet elsősorban a szerb ortodox hívek, de gyakran a katolikus sokacok is – különösen újhold időszakában – gyógyulást remélve látogatták. Erre az időszakra, Vodica fénykorára, azaz a második világháború előtti időszakra Kozics Mihályné, a helyi pravoszláv közösség tagja a következőképpen emlékszik vissza: „Abban a korban a mohácsi szerb ortodox hívőkre és a katolikus sokacokra, mint ősfoglalkozásokat folytató és természettel közeli kapcsolatban lévő emberekre, különösen jellemző volt a vallásosság. Újhold péntektől vasárnapig, akik valamilyen bajjal kínlódtak, kimentek gyógyulásukért imádkozni a szerb Vodica-hoz, s fájó vagy beteg testrészüket mosták a szentvízzel. Azok számára, akik nem tudtak kijönni, vittek haza. Akkortájt a kút még nem volt lezárva, és bárki szabadon hozzáférhetett a vízhez.”

Vodica éves fő ünnepét Nagyboldogasszony napjához (augusztus 15.) kötődően tartották. Egykor a búcsú a helyi és a jelentősebb szerb lakosságú környékbeli községek (Dunaszekcső, Lánycsók, Somberek és a mai Görcsönydoboka) híveinek fontos társadalmi eseménye volt. A zarándokok

A kiszáradt Vodica-kút napjainkban

igyekeztek a közösségben elfoglalt pozíciójukat, vagyoni helyzetüket ruházatuk díszességével és az általuk használt közlekedési eszközzel kifejezni. Jöttek egyszerű lovas kocsival, voltak, akik hintóval, mások csészával (a könnyű kocsit elnevezése), míg a szegényebbek gyalog érkeztek. A járművek elé kötött lovak szerszámozásánál a gazdák az erre az alkalomra szánt díszesebbet használták, ily módon is szemléltetve a család tehetőségét. A keresztnél a búcsú általában 16 óra körül vecsernyével kezdődött. Ezután a hívek a kápolnához vonultak, ott a pap előbb a kút vizét szentelte meg, majd az immár szent vízzel a kápolnát és a szertartáson résztvevőket. Közben a kápolnán belül, a kút két oldalán a hívek által gyűjtött gyertyák égtek. A búcsú a Vodica közelében fekvő szerb pincéknél vendéglátással, többnyire estebéddel folytatódott és mulatsággal zárult. A rendezvény egyúttal jó alkalmat teremtett az egymás közelében élő fiatalok ismerkedésére, az idősebbek közötti gondolatcserére és a közösséget érintő-érdeklő események megbeszélésére.

A kút vízbősége az 1960-as évektől fokozatosan csökkent, ennek okát a helybeliek a közelben akkortájt épült vízmű növekvő vízkitermelésével hozták kapcsolatba. Kezdetben csak kissé süllyedt le a vízszint, ekkor a hívők még kötéltre kötött korsóval tudtak vizet meríteni, de ez a lehetőség az 1970-es évekre megszűnt, mert a terület vízjárásának megváltozása miatt a forrás elapadt, és a helyzet máig sem változott. A szakrális hely legutóbbi felújítását az 1990-es évek elején végzett mázolás és meszelés jelentette.

Napjainkban a szerb egyházközség Vodica búcsúját Nagyboldogasszony napja után úgy tartja 13 nappal követően, hogy az a legközelebbi szombatra vagy vasárnapra essen. Mivel a kútban továbbra sincs víz, a hívők visznek ki az alkalomra, és a pap azzal végzi a szertartást. Korábban a mise után az egyházközség egyik tagjának itteni pincéjénél estebéd,

Vecsernye a Vodica-kápolna melletti keresztnél (Mohácsi Bugarszki Norbert felvételei)

az utóbbi években a Szavity Radován lel­kész celebrálta liturgiát követően Bubreg István közeli pincéjénél szendvics és süte­mény a búcsú folytatása. A rendezvény összességében mintegy 20 embert jelent, és lehetőséget biztosít a közösség tagjai­nak kötetlen beszélgetésére. A résztvevők kis lélekszáma ellenére a mohácsi Vodica-kút kultuszának napjainkra fennmaradt hagyománya jó és követendő példa egy közösség történelme során kialakult érté­kek tisztelésére.

Elmondható, a Vodica-kút jövője szem­pontjából legjelentősebb tényező, hogy az elmúlt időszakban lélekszámában megfo­gyatkozott, de napjainkban már újra gyara­podó szerb ortodox egyházközség híveinek az elődök örökségére épülő vallásos tiszte­lete továbbra is övezi a helyet. A követke­ző, legfontosabb teendőt a kút vízáadó réte­gig történő mélyítése jelentené. A korábbi bőséges vízellátásnak köszönhetően (a kút a közeli dombok lábánál fekszik) a XX. század elején elegendő volt a terepszintől csupán mintegy 2 méterre leásni. Napjaink viszonyai között – a környező részeken ásott kutak nyugalmi vízszintje alapján – a szükséges mértékig történő mélyítés nem lenne műszakilag túlságosan nagy és meg­oldhatatlan feladat. Ezután következhet a Szent-kút kápolnájának már tervbe vett külső-belső felújítása, és a mellette állított kereszt megfeszített Krisztus ábrázolásá­nak pótlása. Az erre az évre tervezett mun­kák után a Mohács melletti Vodica-kút visszakaphatná régi fényét és azt a funkci­óját, amelyet építői a XX. század elején ma élő utódaiknak elképzelték.

Köszönetemet fejezem ki Kozics Mihá­lynének és Mohácsi Bugarszki Norbert­nek a helyi szerb ortodox egyházközség tagjainak a mohácsi Vodica-kút történeté­nek feldolgozása során nyújtott segítségé­ért és tanácsaiért.

Vodica-kutak Mohács közelében

A cikk elején említett *Baranya megye földrajzi nevei* című könyv több Mohács­hoz közeli falu határában említi Vodica-kutat. Ezekben a helysége­kben a török idők viszontagságai során megölt, elhur­colt vagy elmenekült magyarok helyére először délszlávok telepedtek le, később a visszaköltöző magyarok mellett főleg né­metek jöttek, s a mindennapok eseményei létrehozták az ott élők szakrális terét. A későbbiekben megkezdődött a délszláv la­kosság számának elköltözés miatti foko­zatos csökkenése, amelyhez talán a végső lökést az első világháborút követően az észak-baranyai területek jugoszláv meg­szállása utáni magyar közigazgatás hely­reállítása jelentette (a trianoni békeszerző­dés életbe lépése után, 1921 augusztus vé­gén). A folyamat eredményeképpen a szakrális helyek egyre inkább elhanyagol­ódtak, s mára a Vodica-kutakhoz kapcsol­ló információk többnyire csak a hely­történeti irodalom feljegyzései között sze­repelnek. A Pesti János szerkesztette könyv közülük az alábbiakat közli.

Véménd külterületén: Szerb-fóras, Szent Kút, Vodica – „A környék szerb lakosságá­nak búcsújáráhelye volt. Nagyboldo­gasszonykor, (aug. 28-án) kb. 1940-ig a szerb pap itt misézett, s megszentelte a vi­zet. A terület (...) azóta elvadult, szinte megközelíthetetlen.” A könyv adatközlői szerint 1852-ben kápolna is épült a helyen.

Palotabozsok külterületén: Szent-kút, Vodica – „... kristálytisztta, nagyon hideg vize van; hajdan csodaforrásként tisztel­ték” Több mondatöredék fűződik a hely­hez, ezek a következők: „Amikor a török­ök lerombolták a régi templom tornyát, harangja lezuhant, s oly mélyen fűródott a földbe, hogy forrás tört fel a helyén. Vala­mikor egy asszony beteg gyermekével or­vost keresve megpihent a forrás mellett, s

megfürdette a beteget. A gyermek meg­gyógyult a fürdetés után. A hír bejárta a környéket; messze falvakból eljöttek a be­tegek a forráshoz és a kápolnához gyógy­ulást keresve.”

Maráza külterületén: Kápónai kut, Vodica, Szent kút – „valamikor bővizű, kikö­vezett mederrel.” A helyhez több népha­gyomány is kötődik. „Az egyik változat szerint Mária megjelent álmában egy ju­hász vak lányának, aki tanácsára megmos­ta szemét a forrásban és meggyógyult. Egy másik változat szerint egy, a közelben kapáló horvát asszony két éves vak lánya belepancsolt a forrás vizébe, megdörzsöl­te szemét, s ezután látni kezdett. Nemso­kára deszkából, majd kőből kápolnát emeltek a forrás mellé, a környékbeliek pedig évszázadokon át oda zárandokoltak: itták a »gyógyvizet«; kezüket, lábukat megmosták vele, s üvegben is vittek haza. Hálából gyermeküket raktak a kápol­nai Mária-szobor lábához, meggyógyult bénák pedig mankójukat hagyták ott. Ma már gondozatlan, nehezen megközelíthető a környéke.”

Dunaszekcső déli részén, a Duna felé, a pincés kanyar után: Szent kut, Vodica – „Kút, kerek kút az utcán. A környékből Máriagyűdre zárandoklók itt pihentek meg. A szerb és a cigány lakosság csoda­erőt tulajdonított vizének; üvegben vittek belőle haza, s a betegekkel itatták. Régeb­ben itt állt a szerbek Szvėti Pětka nevű szentjének ikonja. Ennek tiszteletét még Csernojevics pátriárkával hozzák kapcsol­tatba, aki Dunaszekcsőn 5 évig tartózkodott és püspökséget alapított.”

Ivándárda: Kut, Vodica – „A szerbek búcsújárá­ helye volt régen. Május 6-án Szent György napján vonultak ide templo­mi zászlókkal, 3 pap tartotta a ceremóniát, s szentelte meg évente újra a kút vizét.”

Dr. Nebojszki László

Vinkovics Antal emékirata

IV.

19-én hajnalban dobot vernek, azaz hogy nem is doboltak, hanem inkább egész csendben tudunkra adták, hogy azonnal so­rakozó. A legnagyobb csendben kivonult is­mét az egész tábor, a tegnap esti állomást is­mét némi változtatással elfoglaltuk. Itt az­tán várakoztunk az ellenségre. Az ismét nem akart játszani. 11 óra tájban, midőn a köd széllal oszlott, ismét csendesen bevo­nultunk a városba (Tállyára – szerk.), de csak az utzákra s gúlákba rakva a fegyvert,

kenyeret osztottak, mit aztán elköltöttünk. Bort csak úgy kaptunk, ha valamely altiszt szíveskedett a csutorákat nyakba vevén a koresmából hozni, de feléből ám, mint­ hogy közhonvédnek nem volt szabad el­ távoznia a századtól egy lépést sem.

Délután 3 óra tájban már csatarendben álltunk a mezőn, mintegy éjjeli 11 óra tájig. Amidőn ismét a helyünkre vonultunk visz­ sa. A harmadnapot is így töltöttük, nagy­ részt a szabadban.

21-én, midőn a reggelt a mezőn tölte­ nénk, 9 óra tájban egyszerre parancs jön a távozásra, mégpedig oly gyorsan, hogy majdnem ügetve vonulunk vissza Tarcal­ nak. Anélkül, hogy tudnók miért. Az ellen­ ségnek még csak porát sem láttuk.

Később azonban szájról szájra keringett, hogy Schlick reggel a hegyek által fedetve jobbról bennünket elkerült és siet Tokajra, hogy ott a hídon, Tiszán átkelve Debrecen­ be mehessen, minket faképnél hagyva.

Dehiszen nem úgy megy az, mondtuk, vannak Debrecenben elég kenyérfogyasztók, nincs ott többre szükség! S úgy megsietünk, miként jóval előbb Tarcakra értünk, mintsem hogy ott Schlick úr bekvártélyozott volna. Tehát elvágtuk az utját. Ő Mád felől vett magának állomást.

Táborunk miként szállásolt el, nem tudom, minthogy századunk azonnal azon úton, mellyen Tarcakra jöttünk, mintegy jó ágyúlövésre egy borházba szállásolt a szőlők közt s előrsre rendeltettünk.

Őrszemeink kinyúltak egyfelől Tarcalig, másfelől előre a hegy tetejéig, míg a többi a Borházban található venyigét égette, fagyos kenyerét pirította. Minden második órában rám került az őrállás, mert a századnak mindenkor fele őrsön volt. A nagy hideg, a legénység ébren tartására és az ellen közel léte szükségessé tette, hogy minden órában az öröket felváltsák.

Mondhatom, hogy Dembinszky tábornokunk rendkívül tudott őr tartani és vigyázni a táborára. Szemmel tartotta az ellenségnek minden mozdulatát, hogy lehetetlen volt annak egyet is tudtán kívül mozdulni.

A csikorgó hidegű reggel felvirradt január 22-én.

A napfényt tömör felhő zárta el tőlünk. Az éjszakai szél egyenlően fújdogált olykép, mintha minden létező és nem létező szörzsalát le akarna arcunkról borotválni.

Tarcalról egy hordó valóságos tokajit küldtek számunkra. Alig jutott egynek egy icce. De elég volt arra, hogy a kemény hidegnek szemébe nézhessünk.

Pedig kik ezt küldték, mással is kívánnak még ma szembesíteni minket.

Még ma sokan fognak az Isten ítélő széke előtt állni, szembesítés végett, honnan többé senki sem száll ki a síkra csatázni, hova nem hallik a riadó dob pörgése és a tárogató harsogása.

A sűrű ködön keresztül alig vehettük ki egymást. Pedig sűrűn állított őrszemek is voltak.

Csend volt a borházon kívül mindenütt. Az őrszemek léptei csikorgását hozta csak olykor az éjszakai csípős szellő.

Az ellenség felől egyszerre lovasok sebes vágatása hallatszik, mindig közelebb, végre a vastag ködből előtör három huszár.

– Fegyverbe bakák! itt az ellenség – kiáltással tova iramlanak a városba, hírt adandók a parancsnoknak, miként az ellenség csatarendben jön ellenünk.

A Borház egy pillanat alatt üres lett. Nehézebb terhet, mint a kenyér s főbb affélet elhajigáltunk, sietve engedelmessé tettük századosunknak, aki belőlünk egy csatárláncot iparkodott alakítani.

Ez meglehetősen sikerült is. Jóval előbbre a borházon, eloszlottunk jobbra, balra. Jobb szárnya a láncnak felnyúlt a szőlőhegyre egész a tetejéig, míg a balszárny a völgy lejtőn alá, a síkon lévő erdő felé nyúlt. A hegyaljai végre is jó hatást idézett s bátran haladtunk még mindig előre, figyelve századosunk kiáltására és intésére, ami itt a dobszót pótolta. Arra még betanítva nem voltunk.

A bátrabbak magánosan, a gyávák kettes és hármásával álltak. Tán azt hitték, hogy így nem találja őket a golyó? S minthogy a bal szárnyán legszélső senki sem akart lenni, magam álltam oda. Márcsak azért is, mivel szélsőnek kell egynek lennie. Később magam is beláttam, miért óvakodtak ettől – veszedelmes hely, a lovasságnak szüntelen ki van téve. Minthogy magamnak is e hely sebembe került. No, de ez majd később!

Térdig érő hóban gázoltunk. A köd még mindig oly sűrű volt, hogy húsz lépésnél tovább lehetetlen volt látni, pedig már dél volt. Se láttuk se hallottunk, olyan csendesen közelgett az ellen felénk és mi is feléje.

De amit én nem láthattam és hallhattam, megszagolta egy hozzám legközelebbi, azaz mintegy harminc lépésre álló honvéd.

– Ott jönnek a lovasok – szólt ő.

– Hol? én nem látom az átkozott ködtől.

– Hallod mindjárt itt lesznek, juj ... gyere mert levágnak, gyerünk, rakásra.

Dehogy állt volna meg ekkor, tán ha terhes szekérhez kötik, azt is maga után húzza. Úgy elszaladt, mintha ott sem lett volna.

Én nem hittem neki, gondolván, hogy csak a félsz gyaníttatja vele a lovasok jöttét s ott maradtam füttyürészve, szörnyen boszszankodva, hogy így magamra hagyott.

Nem kellett azonban soká várakoznom, hogy még jobban boszszankodjam – a lovasok csakugyan előtűntek a ködfellegből, vágatva felém, mintha csak velem kívánának valami fontosat közölni. Összeszaladt a honvédség. Mindannyi kiáltott, hogy szaladjak, amint csak bírok hozzájuk. Hm, szaladni gondolom könnyű sima földön, hanem térdig érő hóban, midőn az embert nem is gyalogos, hanem lovas űzi, bajos. Szaladtam, amint bírtam, szégyelve, boszszankodva, hogy most ily csúnya kelepcebe estem. Az útban két borjut leltem, melyet társaim szaladásukban letettek – egyszerre csörrenést hallok hátam mögött. Egy Chevauxlegers (svalizsér) kiált rám:

– Gverab le a fegyverrel. – Én megálllok.

Nem késtem a felelettel, hanem felemeltem fegyverem, célba vettem.

Csütörtököt mond.

Felhúzom ismét – és ismét csütörtököt mondott.

Nesze neked fiam Toncsi – most dohánnyá, salátává aprítanak, borjúpaprikát csinálnak belőled.

Nem értem rá többször lőni, azaz hogy elsütni fegyverem – igyekeztem a kardcsapását elhárítani, amik fejem, majd egyéb tagommal kívántak érintkezni. A kétségbeesés erőt és ügyességet öntött belém. Már a harmadik is jött a most érkezett másodikhoz. Tudtam fegyverem szokását, harmadszorra pontosan elsült.

Majd féltérdre, majd lebukva s fegyveremmel hadanászva kerültem ki a vágások, olykor úgy éreztem, hogy borjúm a hátamon meg-megmozdul, míg elől a fegyveremen ütések pengettek – nekem ugratott, hogy legázoljon. Én olyat húztam lova orrára, hogy azonnal ellódult s többé a világért sem terelhettem felém. A társaimtól kilőtt golyók füttyölését hallom, akik lövöldözéssel iparkodtak a velem küzdőket foglalkoztatni. Azon pillanatban, midőn én a ló orrára csaptam, egy ujjal ellen a bal kezem fejét suhintá meg, kard hegyével. De emez nem vette észre, egyszerre iszonyú káromkodást hallok, de magyarul ám!

– Tartsd magad öcsém, aki erre amarra, adta teremtette kutya liszteszsák németje, csak addig míg én oda érek.

Az alatt, tudni illik, míg velem a három ügynevezett lisztes-zsákok foglalatostkodott, a többi, mint később megtudtam, mintegy századra való, mögéje került a csatárláncnak. Ott termett a tizenkét huszár, kik velünk őrsön voltak, hozták karjukon kívül magokkal szörnyű sokaságát a cifránál cifrább áldotta, teremtettének s minden suhintásnál egy egy szentnek és Istennek kíséretében vitétték az ördöggel kardjuk áldozatját. A német lovasság ezen impertinens argumentumokkal járó peroratiót végre is megsokallták, utjokat arra felé vették, ahonnan jöttek, űzve, áldatva, döngetve a huszároktól, akik dicséretes kötelességükül tűzék ki magoknak egy csapást sem híjában tenni.

Épen a legjobb pillanatban jöttek, lehetetlen lett volna csak két percig is tovább védenem magam, annyira közbe szorítottak. Balkezem vérzett, jobbam elfáradt s csakis a kétségbeesés dühe vezérelte karjaimat. Végső küzdelemben jelentek meg a huszárok, kiket elleneim ugyan korántsem vártak be, hanem anélkül, hogy nekem csak egy „adieu-t” mondtak volna, elillantak. Megmutatva, hogy nemcsak a gyakorlatoknál, hanem valódi csatákban is tudják kímélni fegyverüket, nem kívánnak Ófelsége adta fegyverzetet ama istentelen huszárok vérevel berondítani. Habár engem kissé meg is akartak ijeszteni.

Én csak akkor vettem észre, hogy mentve vagyok, midőn a huszárok mellettem vágattak, kilőttem fegyverem a futó németekre, akik bizony akkor már jól tova voltak. Egyik huszár megáll mellettem.

– No, öcsém élsz e még, ugyan rád ijesztettek.

– Élek biz én, huszár bátyám, hála Istennek, hanem egy kissé megkarcoltak – mondtam én.

– Sebaj az öcsém, ebsont beforr – így vigasztalt ökegyelme. – Van e töltényed, adj néhányat s aztán majd megtanítom ÉN őket, hogyan kell egy emberrel verekedniök, csakhogy le nem vágta.

Ördög adta gyerkőcse, hogy meg tudta magát tartani – tyűj, aki erre, amarra, öcsém a borjúd ugyan sokat szenvedett. No, de sebaj, csakhogy megvagy, így add ide azt a töltényt – na most azt a Mindenható. – A többit már nem hallottam, mert oly sebesen elvágatott, mihelyt töltényt adtam neki, hogy a havat mind a szemem közé rugta.

Magamra maradva vissza fordultam orvost keresni, aki sebemet bekösse. Dehogyltem volna egyet is – sokkal fontosabb dolguk lehetett az orvosoknak valahol, hogysem holmi sebesültek bekötözésével bajlódjanak. Sokkal fontosabb személyek ők, hogysem a csatatéren megjelenve, ott valamely kósza golyó szeszélyének csak oly könnyedén kitegyék becses életüket. Hisz akit agyonlőnek, vagy levágnak, annak úgsincs rájuk szüksége – aki pedig megsebesül, azt csata után is megtalálják, miért lennének hát ottan?

Ekkép orvost nem találva, egy zsebkendővel kötöttem be így-amúgy kezem, hogy legalább a vér megálljon. A csata már ekkor gyönyörűen folyt, táborunk is megérkezett Tarcáról, csatárláncunkat megerősítették még egy századdal.

A német lovasok ismét előjöttek s keresztül csatárláncunkon, ezt ismét be akarák keríteni. A huszárok, akik most szinte segítséget kaptak, visszaverték. Ez dühbe hozta a Császári Lovasság egyik kapitányát, ki mindig erőködött csapatjával minket bekeríteni. Becsületére legyen mondva, hogy mindig elől s futásban a legutolsó volt. De századja cserben hagyta mindannyiszor. Egy végső rohamot próbált még egyszer s tele torokkal kiabálva nyomult a mögöttünk álló huszárokra. Akik ahányszor visszaverték az ellent, mindig viszont előbbi állásukra siettek vissza, nyugodtan, bevárták őket. Mi tömegeket alakítottunk, engedve őket rohanni saját bajuk elé.

Ama német kapitány századjával egyenest a huszárok felé tartott, csak egy puska-lövés választotta el még őket, ekkor a ma-

gyar huszárok, mint megannyi ördögök, rúgtattak rájuk. Karabélyukat elsütötték.

– Rajta magyar – ordítás hallatszott, amit aztán a káromkodások válogatott sokasága követett. Elkezdték a szép tiszta fejr földdel és krétával fejrített császári mondurokat szabdalni irgalom nélkül, hogy szinte gyönyörűség volt nézni miként szálkóznak itt-ott lovaikról, keresztülmetszett pofával a sógorok. Az egész egy gomolyaghoz hasonlított, mely felett csak a kardok villogása látszott. A huszárok kifogyhatatlanok voltak a minden szentek neveinek elősorolásában, mely zajt itt-ott egy agyongázolt lovas jaj szava tett változatossá. A kapitány egyre bátorította a sógorokat, ámde azok ki nem állhatták a „vendéglátást”, hanem egyszerre kibontakozva a gomolyagból, rohantak eszök nélkül vissza. Itt-ott elhagyva egy némely bajtársat, kiket hátulról a huszárok leemelték lovaikról, igen ügyesen lelökven sisakjukat hátulról és szeldelték fejen, mint a tököt. Századunk folyvást szakremetirozva követte őket, midőn a csatárláncot elhagyták. Száz puskával lőttek utána a honvédek, egyszerre ledőlt a ló alattuk s gyalog maradtak. A huszárok utolérven felszólították a megadásra, de inkább vagdalkozva ott agyonvagdaltatták magukat. Ekkor a huszárok, egyik a sisakját tette saját fejére, másik kardját kötötte fel, elosztottak a hullán. Anélkül, hogy századja, mely távolról nézte a jelenetet, ebben legkevésbé is háborgatta volna.

Ez volt utolsó rohamuk a lovasoknak reánk – többé nem jöttek elő.

A Csata súlya jobb szárnyunkra nehezedett s míg mi itt a lovasokkal küzdöttünk, az alatt a jobb szárnyunk a gyalogság és az ágyukkal. Miután azonban segítségök érkezett csatárláncunknak – elfogtak egy fél zászlóalj gyalogost és kilenc ágyút. Ami osztán reánk igen jó hatott, minthogy először voltunk tűzben, mintegy sorsunkat véltük látni az első csata kimenetelében.

A csata, mely szinte mintegy 1 ½ óráig tartott, lassan-lassan csendes húzóadásokba olvadt. A császáriak vissza vonultak s aztán jobb szárnyunkat megkerülve Keresztúrnak tartottak. A magyar hadsereg pedig megtartotta a csatátért. Századunkat az előőrségben felváltották és Tarcalon is még megtelepült a tábor egy része. Míg egy másik rész Keresztúrnak sietve az ellent megelőzni ment. Tehát a jobbszárny Keresztúron, a bal Tarcalon fedezte a tokaji hidat, melynek megvédhetésétől függött Debrecen sorsa. Ekkor a magyar Kormány ott tanyázott.

Én ismét orvost kerestem, de nem találtam. Egy Don Miguel osztály gyalogsággal

jöttem össze, akik Keresztúrra mentek, hozzájuk csatlakoztam. Mint később megtudtam, a lisztes zsák banda Mádig vonult vissza. Itt mesélték, hogy egy igencsak fiatal parancsnoka van itt a csatának. Klapka György nevezetű, aki szinte 28 éves. A császáriak ellen bevezetett huszárok sikereit majd mindenki az ő nevével emlegette.

Továbbra is kerestem az orvost.

– No, gyere egykomám, majd én megmutatom – állt mellém egy szőke, mosolygós őrmester. El is vezetett valóban, sebem nem volt erős, de félttem, elmérgesedhet, vagy megfagyhat. Az orvos ellátta, bekötözte.

– Ebsont beforr komám – fogadott nagy barátsággal az előbbeni, az őrmester, aki az orvosnál is megvárt.

– Köszönöm bátyám kedves segítségét.

– Ne bátyámozz, itt a kezem, parolázunk! Épp most lettem huszonöt éves. Engem nemes noszlopy Német Boldizsárnak hívnak, Somogyországból jutottam ilyen messzeségbe.

– Én pediglen Bajáról indultam, Vinkovics Antalnak hívnak – s megszorítottam a felém nyújtott kezét. Jobban megnéztem az őrmestert. Egy termetre hozzám hasonló, kissé alacsonyabb, szőke kis bajuszu ember mosolygott rám. Ekkor még nem tudtam, hogy sorsunk szorosabbra fonódhat. Elsőre igencsak rokonszenvesnek láttam.

– Ujfaluban van birtokunk, ott hagytam szüleimet és kishugámat, hogy a haza javá-
ra szolgáljak.

– Apám Baján hajós, engem mindenáron papnak akart neveltetni, de se kedvem, sem időm nem nyílt rá. Már tavaly, tizenhét évesen beálltam katonának. Ahogy megkezdődtek rácsok zavargásai máris az önkéntesek közé álltam, hogy a vadak bitangolása-
it, gyilkosságait megakadályozhassuk – vállasoltam. Így lassan megismertük egymást. Ha szabadidőnk volt újra találkoztunk.

A hadvezetés új puskát adott, igencsak jófajta huzagolt csövűt. Eleinte töltény alig jutott, de ezt később kiegészítették. A hideg igencsak erős, száraz.

28-án mindenkinek fel kellett kerekednie. Tokajnál átgyaloglánk a Tiszán. Mint már mondtam, a nagy hideg miatt a jég olyan erős, hogy ezt bátran megteheténk. A szeke-
rek, a nehéz ágyuk a hidon keltek át. Amint a teljes csapat Tisza keleti partjára ért látjuk ám, hogy a híd gerendáit kezdik felszedni. Így majd nem tud utánunk jönni könnyű-
szerrel a németje – helyeselték sokan.

De mégsem úgy történt, ahogy a terv megszabta. Hogy miként, hogyan, nem tudom, de még aznap felégették a hidat. A várakozásunk nem tartott soká, mert 31-én délelőtt már mozgolódás kezdődött. Még

ebédre sem jutván idő, dél körül Kistokajban nagy lövöldözés hallatszik. A kerítések mellett a házfalak védelmében az otthagytott erős lövöldözés mellett kezd visszavonulni. A tüzelés a mi oldalunkról is megkezdődik, ennek oltalma alatt a kis menekülő csapatunk a jégen sikeresen átkelt hozzánk.

A honvédek tűzereje rendkívül nagy, így a Tokaj elfoglalása csak igen nagy erőfeszítéssel sikerül a németjének. Röppentyüket lövöldöztek ki felénk, ezek felgyújtották a kazlakat. – No, most már nem fázol ecsém, melegegedhetsz – tréfálkoznak. Az ellen a jégen akart előretörni, ezt sortüzeinkkel sikerrel vertük vissza.

– Elfogyott a lőszer – kiáltoznak többen.
– Hátra arc, vételezéshez utánam.

Bennünket új friss erő váltott fel és örömmel hallgattuk a hátunk megett az erős löcsatát. Feltöltve friss lőszerrel újra visszaparancsolának. Ekkor már nagy tömegekben látjuk az ellent a jégen. Várjuk a tűzparancsot de az késik.

Az ellen nyomul előre a part felé. Ágyukat a jégre irányítani, a tulpart felé hangzik el, majd ezt követően egyszerre kezd tüzelni, a kis kihagyás után az ágyu és a puskák hada.

A jég megreped, egyszerre szinte táblákra török, az ott berekedt németje visszavo-

nulni nem tud, előttünk sűrűsödnek. Célozunk sem kell szinte és találunk. Akit puska nem talált, az beleesik a jeges vízbe. A helyzetük reménytelen! A hatfontos ágyuk is nagy rontást csináltak. Hogy lövöldözésem valakit eltalált e abban biztos vagyok, téveszteni nem lehetett. Hogy halálos sebet ejtett e, azt nem tudom. Ezen ott akkor és most se tudok elgondolkodni. Ez a csata, a háború. Ők sem gondolkodtak el ezen! Slick bizton látta a vesztest. Hamarost visszavonulót rendel el. Mi pedig büszkén térhettünk nyugovóra.

(A fennmaradt kézirat szövege eddig követi Vinkovics Antal életútját.)

Egy zenész emlékére

Vidovics István, Bebák csávolyi bunyevác tamburás dinasztia sarjaként 1927. szeptember 21-én született a bunyevác soron („na ravan”), az 562. számú házban, ahol több generáció lakott együtt. Közel laktunk egymáshoz, iskolatársak voltunk, és felnőttként is a legjobb barátok maradtunk. Apja, Sztánko zenész és napszámos volt. Szülei vagyoni helyzete nem tette lehetővé taníttatását, de már kiskorában feltűnt jó hallása, hangja, rendkívüli zenei tehetsége. Amikor már szépen hegedült apja hangszerével, csodagyereknek tartották. A zenét választotta hivatásának, apja zenekarának tagjaként 14 éves korában már ő a banda primása. A környéken híres bunyevác Bebák tamburazenekart más falvakba is hívták muzsikálni.

Megtanult zongorázni, tangóharmonikázni, képzett zenészként komponált, hangszerelt, és saját szerzeményei is voltak. Még élnek a faluban és környékén, akiket az ő zenekaruk szórakoztatott bálokon, lakodalmakban és műkedvelő műsoros esteken. A bunyevác prélók nem múlhattak el nélkülkük. Háromnyelvű volt, így is muzsikált és énekelt. Anyanyelvi szinten beszélt magyarul és németül is, ami akkor természetes volt. A község lakói többségükben megtanulták egymás nyelvét.

Felejthetetlen élményem hajdani, legénykori szerenádozásaink. Csodálatosan szép volt télen is piros rózsát kapni attól a felvidéki magyar kislánytól, akit szerettem, későbbi feleségemtől. A mi szerelmi házasságunkba nem szólt bele senki! Sztipán házasságát a szülők mindkét oldalról ellenezték. A háború után, fiatalon (húszévesen) mégis ő is szerelemből nősült. Német kislányt vett el feleségül. Csávolyon a háború után ez volt az első vegyes házasság.

1956 fordulópont volt életében. Családjával együtt Németországba ment. Községünkben nemzetiességre való tekintet nélkül körülbelül húszan tették ezt. Annak idején Stuttgart városában sok volt a horvát, szerb vendégmunkás, szép számban voltak magyarok és a front elől menekült, illetve kitelepített csávolyi németek is. A kezdeti nehézségek után sikerült szerződés kötnie a városi vendéglátóiparban. Attól kezdve muzsikusként kereste kenyerét.

A vendégmunkások törzshelye lett az a hely, ahol ő zenélt. Ismerte dalaikat és énekelt is azokat. Nagy népszerűsége tett szert. Közel 60 évet muzsikált, kezdetben zenekarban, majd vezetőként játszott, végül szólóharmonikásként. Nyugdíjaként Svájcba járt a nyári üdülőhelyekre zenélni. Életfilozófiája: „derű nélkül nem élet az élet, dalolva, mindig dalolva.” Lakásán a maga és otthoni vendégei kedvére önfeledten húzta a szép Dankó-nótákat, a bunyevác „himnuszt”, a Kolo igrát és a német anyós-nótát, a Schwigermutter jetz geht gut-ot. Egykori munkahelyén éjfélig muzsikált, majd autóba szállt és sindelfingeni lakásához menet mindig meghallgatta rádióan a műsort záró magyar Himnuszt. Két haza egy szívben – a honvágy haláláig kíséerte.

Közel egy éve jött a szomorú hír, hogy Sztipán gyógyíthatatlan betegségben, rövid szenvedés után 2005. augusztus 28-án meghalt. A pótolhatatlan, drága feleségem halála utáni hónapban. Őt szintén a gyilkos kór győzte le, sajnos, nagyon korán. Nincs nagyobb tragédia életünkben, mint párunkat, támaszunkat elveszíteni! Mi, özvegyek – Róziával (Sztipán feleségével) – bánatunkban nehezen viseljük az egyedüllétet. A könnyek az emlékezés ékszerai: szomorú, de a múlt szépségét csillogtatják. Azt mond-

ják, idő kell a feldolgozáshoz. Igen, de nem a felejtéshez! A fájdalomérzet ugyanis nem szűnik.

Sztipán barátom idegen földben alussza örök álmát (Böblingen). Hamvasztás utáni temetése napján érte is szólt a szülőföld, a csávolyi templom harangja. Emlékét őrzik mindazok, akik ismerték, tisztelték, becsülték és szerették.

Megalakulása óta volt tiszteletbeli tagja a csávolyi honismereti baráti körnek. Ez volt számára az a „köldökszínör”, amely szülőfalujához kötötte. Apai nagyszüleitől megtanulta, hogyan kell tisztelni a múltat, az őseket és azok hagyományait. Mint mondtotta volt, ez segítette élete folyamán a nehéz napok átvészelésében. A sors úgy hozta, hogy idegen föld fogadta be, és gyermekeinek már az a hazája. Bár élete nagy részét szülőföldjétől távol töltötte, mindörökre lokálpatrióta maradt, s ezzel példát mutatott a mai fiatal nemzedéknek.

Dr. Mándics Mihály

Védendő védtelenek: a vízitök

A tündérrózsa-hínár társuláshoz tartozó vízitök, vagy sárga tavirózsa (*Nuphar lutea*) gyökérzete a lassú folyású morotvák vagy állóvizek iszapjába ágyazódik, míg 2,5 méter szárhosszúságot is elérő levelzete lehorgonyzott hajóhoz hasonlóan a víz felszínén himbálódzik. Az élő vízínövény gyökörzse vaskos, amelynek egy része alkalmanként, ha a holtág kiszárad jól látható a mederben. Ily módon könnyen hozzáférhetővé válik: például az elmúlt években többször kiszáradt Nyéki-Holt-Dunánál a vaddisznók és gímszarvasok gyakran megrágták, fogyasztották. A növény még virágtalan levelei első pillantásra könnyen összetéveszthetők a fehér tündérrózsaéval, azonban kicsit figyelmesebben megnézve szembetűnők a különbségek. Amíg a vízitök levelei hármasan, villaszerűen elágaznak és sugarasan haladnak a levél széle felé, addig a tündérrózsa erei egy pontból, a levél közepéből indulnak és annak szélére merőlegesen érkeznek. A vízitök fényesöld színű, bőrszerűen sima, szív alakú levelei a víz felszínén úsznak (rendszerint vannak alámerült levelei is) és fonákoldaluk is zöld (a tündérrózsa fonákja vöröses). Az ovális levéllemez hosszúsága 15 és 35 centiméter között változik. A júniustól augusztusig legszebb arcát mutató, a vízből vastag kocsiállal kiemelkedő sárga virág jellemzően öt csészelevele számos mézfajtókké alakult kisebb szirmot és sok porzót ölel közre. A körte vagy megnyúlt palack alakú zöld termés kezdetben a víz felszínén úszik, majd megbarnul, és a fenékre süllyed.

Vízitök virága és levele

A tündérrózsa-félék családjába tartozó és eurázsiai elterjedésű vízitök Baja környéki előfordulásáról számos adat ismert. Prodan Gyula *Bács-Bodrog vármegye flórája* című munkájában (*Magyar Botanikai Lapok*, XIV. kötet, 1915) a vízitököt „a Duna és Tisza kiöntéseiben, holt ágaiban” régi latin nevével (*Nuphar luteum*) említette. Mai előfordulásáról Kevey Balázs – Tóth Imre írtak *Adatok a hazai Alsó-Duna ártérflórájához* című tanulmányukban (*Kitabelia*, 2000), benne előfordulását állóvizekben szórványosnak említik. Steták Dóra *Adatok a Duna-Dráva Nemzeti Park Gemenci Tájegysége flórájához* (*Kitabelia*, 2000) című dolgozatában jellemzően holtágakban társulásalkotó fajként – a Nyéki-Holt-Dunában, a Decsi-Holt-Dunában, az Öreg-Bundás-tóban, a Szeremlei-Dunában, a Cserta-Dunában, a Káposztás-Dunában és a Kis-Rezéti-Dunában – figyelte meg.

A vízitökhöz számos népi elnevezés köthet, közülük a Hoffmann-Wagner: *Ma-*

A vízitök megnyúlt palack alakú termése

gyarország virágos növényei (Természettudományi Társulat kiadása, Budapest, 1907) című könyv az alábbiakat közli: „békalicom, habrózsa, tórózsa, nofár, sárga nimfa, tavi rózsza, tőkincs, tőkincs, vízi mák”. A Csapody-Priszter szerzőpáros a *Magyar növénynevek szótára* (Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1966) című munkájában a következőket gyűjtötte össze: „habrózsa, nenufar, sárga kupánvirág, sárga tavirózsa, sárgatuli-pán, tórózsa, tőkincs, vízimák”. Az elnevezések bősége jó tükröképe a népi megfigyelés éleslátásának és találmányosságának.

Dr. Nebojszki László

A Nyéki-Holt-Duna vízitökkel borított része

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
ISBN 1416-4469

Főszerkesztő:
Bálint László

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bálint Attila, Bánáti Tibor, dr. Dániel József,
Jász Anikó, Kothencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, dr. Mayer János,
dr. Nebojszki László, Schmidt Antal

Lapalapító és kiadó:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Postacím:
6500 Baja, Oltványi Imre u. 14.
Telefon: 79/325-599

Fenntartó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Kereskedelmi Bank Rt.
Bajai Fiókja 11732033
Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.

Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

**KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ŐRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.**